

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΙΜΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Οι σχέσεις της Λιβύης με τη Δύση

από την Επανάσταση της 1ης Σεπτέμβρη 1969
μέχρι την πτώση του κανταφικού καθεστώτος

Διπλωματική εργασία της φοιτήτριας Νόλκα Παρασκευή (Α.Μ.: Μ02012)

Επιβλέπων καθηγητής:

Καρβουναράκης Θεοδόσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Νόλκα Παρασκευή

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Nola Paraskevi', written on a light green rectangular background.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	4
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1 : Ιστορική αναδρομή	6
Κεφάλαιο 2: Από την ανεξαρτησία στο πραξικόπημα της 1^{ης} Σεπτεμβρη (1951 – 1969)	10
Κεφάλαιο 3: Από το πραξικόπημα στο Lockerbie (1969 – τέλη δεκαετίας 1990)	17
3.1 Η ιδεολογία του χαρισματικού ηγέτη	18
3.2 Οι πρώτες αντιπαραθέσεις	22
3.3 Υποστήριξη στη διεθνή τρομοκρατία (δεκαετία 1970)	25
3.4 Τρομοκρατικά περιστατικά κατά την προεδρία Reagan (δεκαετία 1980)	28
3.5 Η επιχείρηση El Dorado Canyon	35
3.6 Η υπόθεση Lockerbie	39
Κεφάλαιο 4: Η περίοδος της «επαναπροσέγγισης» (τέλη δεκαετίας 1990 – τέλη δεκαετίας 2000)	46
Κεφάλαιο 5: Η αραβική άνοιξη και ο εμφύλιος πόλεμος (2011)	54
Επίλογος	57
Βιβλιογραφία	60

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι σχέσεις της Λιβύης του Qaddafi με το δυτικό κόσμο χαρακτηρίζονται από πολλές διακυμάνσεις και σοβαρές εντάσεις. Μετά από το πραξικόπημα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου ο συνταγματάρχης Qaddafi χάραξε προσωπικά την εξωτερική πολιτική της Λιβύης θέτοντας ανάμεσα στους κύριους στόχους του νέου καθεστώτος την εξάλειψη της δυτικής επιρροής στην Μέση Ανατολή και την Αφρική και την υποστήριξη επαναστατικών κινημάτων σε όλο τον κόσμο. Οι ποικίλες τρομοκρατικές δράσεις της Λιβύης προκάλεσαν τελικά την αντίδραση των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες απάντησαν με τον βομβαρδισμό της Τρίπολης και της Βεγγάζης το 1986. Ωστόσο, μόλις στις αρχές του 21^{ου} αιώνα και μετά την επιβολή διεθνών κυρώσεων από τον Ο.Η.Ε. σχετικά με την υπόθεση Lockerbie το κανταφικό καθεστώς τελικά άρχισε να πραγματοποιεί πολιτικές αλλαγές επιδιώκοντας την άμβλυση των διαφορών και την εκτόνωση των διπλωματικών εντάσεων με τον δυτικό κόσμο. Οι σχέσεις ομαλοποιήθηκαν προσωρινά, αλλά η όποια πρόοδος γρήγορα ανατράπηκε μετά από την βίαιη καταστολή Λίβυων διαδηλωτών από τις καθεστωτικές δυνάμεις στις αρχές του 2011. Η πλειοψηφία των δυτικών χωρών καταδίκασε τη συμπεριφορά της Λιβύης και όχι απλώς διέκοψε διπλωματικές σχέσεις με το κανταφικό καθεστώς, αλλά προσέφερε διπλωματική αναγνώριση στο αντι-κανταφικό Εθνικό Επαναστατικό Συμβούλιο. Λίγους μήνες αργότερα και με την πολύτιμη βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών και του NATO οι Λίβυοι αντάρτες κατάφεραν το τελειωτικό χτύπημα και πέτυχαν την πολυπόθητη καθεστωτική αλλαγή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διπλωματική αυτή εργασία έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σχέσεων της Λιβύης με τον «δυτικό κόσμο» από την άνοδο στην εξουσία του συνταγματάρχη Qaddafi με το στρατιωτικό πραξικόπημα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1969 μέχρι και την πτώση του καθεστώτος το 2011. Η όποια προσέγγιση του θέματος, ωστόσο, δεν μπορεί παρά να ξεκινήσει αρκετά χρόνια νωρίτερα, από την δημιουργία του ανεξάρτητου Βασιλείου της Λιβύης, προκειμένου να γίνουν ξεκάθαροι οι δεσμοί που συνδέουν τη Λιβύη με τη Δύση (πρώτο κεφάλαιο).

Η εργασία θα κινηθεί σε αυστηρά χρονολογικά πλαίσια και στηρίζεται στη διάκριση τεσσάρων χρονικών περιόδων. Η πρώτη περίοδος (δεύτερο κεφάλαιο) ξεκινά το 1951 με την ίδρυση του Βασιλείου της Λιβύης και φτάνει ως τη στιγμή της ανατροπής της μοναρχίας το 1969. Πρόκειται για μια εικοσαετία που χαρακτηρίζεται από φιλικές σχέσεις και αμοιβαία συμφέροντα. Η δεύτερη περίοδος (τρίτο κεφάλαιο) ξεκινά από το στρατιωτικό πραξικόπημα που φέρνει στην εξουσία τον συνταγματάρχη Qaddafi το 1969 και καλύπτει μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από ξεκάθαρα εχθρικές σχέσεις με το δυτικό κόσμο με συχνά διεθνή περιστατικά και τρομοκρατικές ενέργειες από μέρους της Λιβύης. Η τρίτη περίοδος (τέταρτο κεφάλαιο) αρχίζει στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και φτάνει μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 2000. Πρόκειται για την περίοδο της «επαναπροσέγγισης». Η μεταστροφή της Λιβύης οφείλεται στη θέληση να δοθεί ένα τέλος στη διεθνή απομόνωσή της μετά από τις κυρώσεις που της επιβλήθηκαν από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών εξαιτίας των τρομοκρατικών της δράσεων και της άρνησής της για συνεργασία. Η τέταρτη και τελευταία περίοδος (πέμπτο κεφάλαιο) περιλαμβάνει τον εμφύλιο πόλεμο του 2011, που είχε ως αποτέλεσμα την ανατροπή του καθεστώτος του συνταγματάρχη. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από ένα νέο ρήγμα στις σχέσεις της λιβυκής κυβέρνησης με τη Δύση, αλλά και από την προσέγγιση των δυτικών δυνάμεων με τις αντι-κανταφικές δυνάμεις στο εσωτερικό της Λιβύης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Λιβύη είναι μια χώρα με ιδιαίτερος πλούσια ιστορία ανά τους αιώνες. Η διαδρομή της προς την ανεξαρτησία υπήρξε δύσβατη και ταραγμένη, ωστόσο τα δεινά της – όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια – δεν σταματούν εκεί. Ρωμαϊκή κατάκτηση στην κλασική εποχή, η Λιβύη πέρασε στα χέρια των Αράβων τον 7^ο αιώνα και στη συνέχεια έγινε επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για να μετατραπεί τελικά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα σε ιταλική αποικία. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος οδήγησε στην αποαποικιοποίηση και με απόφαση του νεοσύστατου Ο.Η.Ε. η Λιβύη απέκτησε την πολυπόθητη ανεξαρτησία.

Το όνομα «Λιβύη» προέρχεται από την ονομασία των αρχαίων αιγυπτίων για τις φυλές Βέρβερων που κατοικούσαν στα δυτικά του Νείλου, ενώ η σύγχρονη μορφή του ονόματος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους αρχαίους Έλληνες και Ρωμαίους αποίκους της κλασικής εποχής. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 162) Στα τέλη του 7^{ου} αιώνα, οι βερβερικές φυλές της Λιβύης κατελήφθησαν από τους Άραβες υπό τον Umar ibn al-As. Η αραβική εισβολή εδραίωσε την αραβική παρουσία στη Βόρεια Αφρική και διευκόλυνε την εδαφική επέκταση στην ευρύτερη περιοχή. (Simons, 2003: 1-2) Κατά τους επόμενους αιώνες, η πλειοψηφία του ντόπιου πληθυσμού εξισλαμίστηκε και υιοθέτησε την αραβική γλώσσα και πολιτισμό.

Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, η Λιβύη πέρασε στα χέρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην προσπάθεια της τελευταίας να εξισοροπήσει την επιρροή των Αψβούργων στην περιοχή της δυτικής Μεσογείου. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 164) Ωστόσο, ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχε αρχίσει να διαφαίνεται η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η κατάκτηση της οθωμανικής Λιβύης από κάποια ευρωπαϊκή αποικιακή δύναμη ήταν απλώς θέμα χρόνου.

Επικρατέστερη υποψήφια φάνηκε ότι θα μπορούσε να είναι η Γαλλία, η οποία είχε διακηρύξει ως φιλοδοξία της να μετατρέψει την Μεσόγειο σε «γαλλική λίμνη». Ωστόσο, η κατάληψη της Τυνησίας το 1881 και η εκστρατεία ειρήνευσης της κεντρικής Αφρικής στην οποία είχαν εμπλακεί, περιέσπασαν την προσοχή των Γάλλων από τυχόν νέες φιλοδοξίες στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής. Η Ιταλία ήταν τελικά αυτή που εκδήλωσε έντονο ενδιαφέρον για την τύχη της Λιβύης. Τον Δεκέμβριο του 1902 η Γαλλία και η Ιταλία κατέληξαν σε συμφωνία και η γαλλική κυβέρνηση ξεκαθάρισε ότι

ήταν διατεθειμένη να επιτρέψει στην Ιταλία να πραγματοποιήσει τις αποικιακές της φιλοδοξίες στην Λιβύη. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 165-166)

Η Ιταλία ήταν από τις τελευταίες ευρωπαϊκές χώρες που ενεπλάκησαν στη διαδικασία της αποικιοποίησης. Παρόλα αυτά, οι Ιταλοί πολιτικοί είχαν από χρόνια στο μυαλό τους μια πιθανή επέκταση στη Βόρεια Αφρική ως σημείο-κλειδί για τις αυτοκρατορικές τους φιλοδοξίες και η Λιβύη ήταν μία από τις τελευταίες περιοχές που δεν είχε ήδη καταληφθεί από τους ευρωπαίους. (St. John, 2002: 29) Αφού, λοιπόν, η Ιταλία απέσπασε εγγυήσεις ότι και οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής (η Γερμανία, η Αυστρία, η Βρετανία και η Ρωσία) δεν θα αντιτίθονταν σε μια ιταλική στρατιωτική εισβολή στη Λιβύη, η ιταλική κυβέρνηση κήρυξε τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Κατά τη διάρκεια του ιταλο-τουρκικού πολέμου του 1911-1912, η Ιταλία κατέλαβε την Λιβύη και μετέτρεψε τις τρεις επαρχίες της χώρας –την Τριπολιτίδα, την Κυρηναϊκή και το Φεζάν– σε ιταλική αποικία.

Η Υψηλή Πύλη εγκατέλειψε τον αγώνα τον Οκτώβριο του 1912, όταν με την υπογραφή της Πρώτης Συνθήκης της Λοζάνης ο Σουλτάνος παραιτήθηκε από κάθε εδαφική διεκδίκηση στην Κυρηναϊκή και την Τριπολιτίδα. Ωστόσο, οι συγκυρίες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και η σθεναρή αντίσταση ενός ισλαμικού θρησκευτικού τάγματος, της αδελφότητας των Sanussi, ανάγκασαν την ιταλική κυβέρνηση να συνάψει συμφωνία ανακωχής με τους Λίβυους το 1917 και να αναγνωρίσει επίσημα τον αρχηγό της αδελφότητας, Idris al-Sanussi, ως Εμίρη της Κυρηναϊκής. «Οι Λίβυοι προτιμούσαν να παραμείνουν πιστοί υπήκοοι ενός Μουσουλμάνου κυβερνήτη, παρά να γίνουν εξευρωπαϊσμένοι πολίτες υπό τον έλεγχο των Χριστιανών», αναφέρει χαρακτηριστικά ο Simons (2003: 6).

Ο δεύτερος πόλεμος της Ιταλίας με την αδελφότητα, που ξέσπασε το 1923, θα αποδεικνύονταν πολύ πιο σοβαρό ζήτημα. Παρότι ο Εμίρης Idris σύντομα κατέφυγε στην Αίγυπτο, όπου και θα παρέμενε για 25 χρόνια υπό βρετανική προστασία, την αρχηγία του αγώνα ανέλαβε ο Σεΐχης Umar al-Mukhtar, μία από τις σπουδαιότερες προσωπικότητες του αντι-αποικιακού αγώνα στον ισλαμικό κόσμο και εθνικός ήρωας της Λιβύης. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 166) Τελικά, ο πόλεμος τελείωσε το 1932, αφού ο Ιταλός διοικητής Rodolfo Graziani χρησιμοποίησε ακραία μέτρα για να συντρίψει την αντίσταση. (Vandewalle, 2006: 30-32) Ωστόσο, η ιταλική αποικιακή παρουσία στη Λιβύη δεν έγινε ποτέ αποδεκτή από την πλειοψηφία των Λίβυων που επέζησαν της κτηνωδίας.

Η αποικιακή παρουσία της Ιταλίας στην Λιβύη έλαβε τέλος με την επικράτηση των Συμμαχικών Δυνάμεων κατά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το 1943 βρετανικές δυνάμεις κατέλαβαν την Κυρηναϊκή και την Τριπολίτιδα, ενώ γαλλικές απελευθερωτικές δυνάμεις από το Chad κατέλαβαν την επαρχία του Φεζάν και ανέλαβαν την προσωρινή διοικητική «κηδεμονία». Παρά την ήττα της στον πόλεμο, η Ιταλία ήταν ωστόσο ακόμη ο νόμιμος κυρίαρχος της Λιβύης μέχρι το 1947, όταν και αποκήρυξε τις αποικίες της. Τελικά, η Λιβύη έγινε ο «προστατευόμενος» του νεοϊδρυθέντος Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στην προσπάθεια να επιτευχθεί συμφωνία για το μέλλον της. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 168) Η τύχη της Λιβύης βρισκόταν αποκλειστικά στα χέρια των Μεγάλων Δυνάμεων και ήταν συνδεδεμένη με τα συμφέροντά τους στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής.

Η Μ. Βρετανία εξαρχής δήλωσε πως δεν είχε αποικιακές βλέψεις στη Λιβύη και τόνιζε την προσωρινή φύση της διοικητικής της «κηδεμονίας». Η Γαλλία, από την άλλη, επιθυμούσε να αποσπάσει το Φεζάν από τις άλλες δύο επαρχίες της Λιβύης και να το ενσωματώσει στις γειτονικές κτήσεις της στην αφρικανική ήπειρο. Όσον αφορά τις Η.Π.Α. και τη Σοβιετική Ένωση, παρά το σχετικά μικρό αρχικό τους ενδιαφέρον για την τύχη της Λιβύης, καθώς ο Ψυχρός Πόλεμος άρχισε να παίρνει μεγάλες διαστάσεις άρχισαν να αναγνωρίζουν το γεγονός ότι η πολιτική και οικονομική σταθερότητα της περιοχής ήταν κρίσιμη για την ασφάλειά τους και πως η διατήρηση φιλικών σχέσεων με τα κράτη της ήταν απαραίτητη.

Τελικά, μετά από διαφωνίες χρόνων, προτιμήθηκε η λύση της ανεξαρτησίας. Με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, το Ηνωμένο Βασίλειο της Λιβύης έγινε επισήμως ανεξάρτητο κράτος στις 24 Δεκεμβρίου 1951. (Simons, 2003: 16-43). Η απόφαση για παραχώρηση ανεξαρτησίας και η επιλογή του έως τότε Εμίρη της Κυρηναϊκής Sayyid Idris al-Sanussi ως μονάρχη εξυπηρετούσε κατά βάση τα συμφέροντα των Δυτικών στην περιοχή. Ανεξάρτητα, ωστόσο, από τους λόγους που κρύβονταν πίσω από την απόφαση αυτή, η Λιβύη ήταν το πρώτο αφρικανικό κράτος που πέτυχε να ανεξαρτητοποιηθεί από τις ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις και το πρώτο και μοναδικό κράτος που δημιουργήθηκε με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. (St. John, 2002: 57) Ο Ο.Η.Ε. μάλιστα αποφάσισε τη δημιουργία ειδικού συμβουλίου για την επίβλεψη της μετάβα-

σης στην ανεξαρτησία και για την παροχή βοήθειας στην κατάρτιση του νέου Συντάγματος της χώρας. (Stanik, 2003: 10)

Η απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων να παραχωρήσουν ανεξαρτησία στη Λιβύη ήταν θέμα συγκυρίας και είχε σαφέστατα να κάνει με ευρύτερα πολιτικά και οικονομικά αντιμαχόμενα συμφέροντα. Στα πλαίσια πάντα του Ψυχρού Πολέμου, τα στρατιωτικά και στρατηγικά συμφέροντα των Δυτικών συμπεριελάμβαναν αμερικανικά και βρετανικά σχέδια διατήρησης δυτικών στρατιωτικών βάσεων στη Λιβύη. Ο βασικός στόχος ήταν να μην καταφέρει να αποκτήσει η Σοβιετική Ένωση σφαίρες επιρροής στις νότιες ακτές της Μεσογείου. (Vandewalle, 2006: 40) Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο St. John (2002: 48), «οι απαιτήσεις του σύγχρονου εναέριου πολέμου και οι πολιτικές προσαρμογές που βρισκόταν σε εξέλιξη λόγω των νέων συσχετισμών ισχύος που προέκυψαν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συνδυάστηκαν για να δώσουν στη Λιβύη ένα επίπεδο διεθνούς σημασίας, που ήταν αδιανόητο μόλις λίγα χρόνια νωρίτερα». Η παραχώρηση της ανεξαρτησίας και η οικονομική ανάπτυξη που την ακολούθησε οδήγησαν αναπόφευκτα τη Λιβύη στο δυτικό στρατόπεδο στα χρόνια της βασιλείας του Idris.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΣΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΗΣ 1^{ΗΣ} ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ (1951 – 1969)

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τόσο η ασφάλεια όσο και η πολιτική και οικονομική σταθερότητα της ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής θεωρούνταν ύψιστης στρατηγικής σημασίας για την ασφάλεια των δυτικών δυνάμεων. (St John, 2002: 57) Το βασίλειο της Λιβύης, λοιπόν, δημιουργήθηκε κατ' εντολή των δυτικών δυνάμεων με μοναδικό κριτήριο την εξυπηρέτηση των στρατηγικών τους συμφερόντων. Χαρακτηριστική είναι η επιλογή ως βασιλιά του νεοσύστατου κράτους του ηγέτη της αδελφότητας των Sanussi, Εμίρη Idris, ο οποίος υπήρξε σύμμαχος των Βρετανών ήδη από τα χρόνια του πολέμου.

Οι φιλικές σχέσεις της Λιβύης με τη Δύση κατά την πρώτη εικοσαετία μετά την ανεξαρτησία φαίνεται πως εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα όλων. Για τη Δύση τα κέρδη ήταν κατά βάση στρατηγικής φύσεως. Ο βασιλιάς Idris επέτρεψε στις Η.Π.Α. και στη Μ. Βρετανία να διατηρήσουν στρατιωτικές βάσεις σε λιβυκό έδαφος, βάσεις ύψιστης στρατηγικής σημασίας τόσο για τις Η.Π.Α. στη διεξαγωγή του Ψυχρού Πολέμου όσο και για τη Μ. Βρετανία στην προσπάθειά της να διατηρήσει μια αχανή αυτοκρατορία, που άρχιζε να δείχνει ολοένα και περισσότερα σημάδια παρακμής. Όσο για τη Λιβύη, τα κρατικά έσοδα από την ξένη οικονομική βοήθεια που της προσφέρονταν και από την ενοικίαση των στρατιωτικών βάσεων αποτέλεσαν τη βάση της οικονομικής ανάπτυξης σε ένα κράτος που ήταν κατά τη στιγμή της δημιουργίας του από τα πιο φτωχά στον κόσμο. (Vandewalle, 2006: 44-45)

Το γεγονός ότι το νεοσύστατο βασίλειο ήταν ένα από τα πιο φτωχά κράτη της Αφρικής δεν αποτελούσε καμία έκπληξη. Παρά την περιορισμένη βρετανική και γαλλική βοήθεια την περίοδο της «κηδεμονίας» μετά το 1943, η λιβυκή οικονομία έπρεπε να ανακάμψει από τις τρεις δεκαετίες της αποικιοκρατίας και τις ζημιές που προκλήθηκαν στα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 161)

Οι οικονομικές προκλήσεις ήταν τρομερές και στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του ο Idris χρειαζόταν ξεκάθαρα κάθε βοήθεια που μπορούσε να βρει. Η πλειοψηφία του πληθυσμού εξαρτιόταν για την επιβίωσή του από τη γεωργία σε μια χώρα που ήταν στην ουσία μια τεράστια έρημος, ενώ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 η

οικονομία βασιζόταν κυρίως στην εξαγωγή μετάλλων από κατεστραμμένα άρματα μάχης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. (Vandewalle, 1995: 5) Οι όποιες υποδομές είχαν καταστραφεί από τους αλληπάλληλους πολέμους, η βιομηχανία ήταν πρακτικά ανύπαρκτη και το τραπεζικό σύστημα ήταν στην καλύτερη περίπτωση πρωτόγονο. Ήταν ξεκάθαρο από την αρχή πως το νέο βασίλειο θα ήταν απόλυτα εξαρτημένο για σημαντικό χρονικό διάστημα από την οικονομική βοήθεια και τεχνογνωσία του δυτικού κόσμου. (Vandewalle, 2006: 51-52)

Ακόμη και πριν από την επίσημη ανακήρυξη της ανεξαρτησίας, η Βρετανία και η Γαλλία είχαν προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις με τη Λιβύη για την παροχή οικονομικής βοήθειας υπό όρους που ευνοούσαν τις δυτικές δυνάμεις. Η Βρετανία συμφώνησε στην παροχή οικονομικής βοήθειας με αντάλλαγμα την τοποθέτηση ανθράκων της επιλογής της σε θέσεις-κλειδιά στην λιβυκή κυβέρνηση με άμεση επιρροή στα οικονομικά ζητήματα της χώρας. Οι απαιτήσεις των Γάλλων ήταν ακόμη πιο κραυγαλέες στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την συνέχεια της επιρροής τους στην Λιβύη. Η λιβυκή κυβέρνηση, λοιπόν, έπρεπε να διορίσει έναν Γάλλο υπήκοο της επιλογής της γαλλικής κυβέρνησης ως υπεύθυνο για τα οικονομικά ζητήματα στην επαρχία του Φεζάν. (Simons, 2003: 40)

Ήταν ξεκάθαρο πως η επιρροή που διατηρούσε η Δύση στη Λιβύη ήταν τεράστια και δεν οφείλονταν αποκλειστικά στο μηχανισμό της υπό όρους οικονομικής βοήθειας, αλλά και στη διατήρηση στρατιωτικών βάσεων – κατάλοιπο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου – σε λιβυκό έδαφος. (Simons, 2003: 40) Σύμφωνα με τη συμφωνία για τις στρατιωτικές βάσεις, που υπογράφηκε το 1954, επιτρεπόταν στις Η.Π.Α. και στην Μ. Βρετανία να χρησιμοποιούν την αεροπορική βάση του Wheelus και την στρατιωτική βάση του al-Adem αντιστοίχως, χωρίς περιορισμούς και με δυνατότητα επανεξέτασης της συμφωνίας το 1970.

Τελικά, και οι τρεις μεγάλες δυτικές δυνάμεις, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, κατάφεραν να διατηρήσουν σημαντικά δικαιώματα στο έδαφος, τους πόρους και τις εγκαταστάσεις της Λιβύης, ενώ ένας τεράστιος αριθμός στρατιωτικού προσωπικού παρέμεινε στη χώρα. Η διατήρηση της φιλοδυτικής στάσης της Λιβύης στον Ψυχρό Πόλεμο ήταν η κυριότερη προτεραιότητά τους.

Μέχρι το καλοκαίρι του 1956 οι Αμερικανοί ήταν πεπεισμένοι πως η συμφωνία για τις στρατιωτικές βάσεις θα παρείχε στον Idris τους απαιτούμενους πόρους για να διατηρήσει βραχυπρόθεσμα την πολιτική σταθερότητα. Για όσο καιρό οι αντίπαλοι

του βασιλιά παρέμεναν ανεπαρκώς οργανωμένοι, δεν αναμένονταν σοβαρά προβλήματα στη Λιβύη. Ωστόσο, οι φιλο-νασσερικές και αντι-δυτικές διαδηλώσεις, που συγκλόνισαν την Τρίπολη τον Νοέμβριο του 1956 μετά από την βρετανική παρέμβαση στη γειτονική Αίγυπτο, υπογράμμισαν τη σημασία της άμεσης αντιμετώπισης των οικονομικών δεινών της Λιβύης προτού η λιβυκή κοινή γνώμη στραφεί υπέρ του Αραβικού Εθνικισμού ή της Σοβιετικής Ένωσης. (Little, 2003: 208) Ο Αραβικός Εθνικισμός, όπως διαμορφώθηκε μετά από τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ στα μέσα του 1948, θεωρούνταν η κυριότερη μελλοντική απειλή στα στρατηγικά συμφέροντα της Δύσης, ενώ συσχέονταν με την πιθανότητα κομμουνιστικής διείσδυσης στην περιοχή.

Στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι περιοχές της βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής έγιναν η κεντρική αρένα ενός παιγνίου μηδενικού αθροίσματος, στο οποίο κάθε βήμα της ΕΣΣΔ θεωρούνταν ήττα για τα αμερικανικά συμφέροντα (St. John, 2002: 85). Έτσι, ο βασιλιάς Idris κατάφερε να εκμεταλλευτεί στο έπακρο τους δυτικούς φόβους για την αναζωπύρωση του Αραβικού Εθνικισμού και για μια πιθανή κομμουνιστική διείσδυση στη Λιβύη προκειμένου να αποσπάσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερες παραχωρήσεις και οικονομικές επιχορηγήσεις από την κυβέρνηση Eisenhower. Σύμφωνα με το Δόγμα Eisenhower, οι Η.Π.Α. θα παρείχαν οικονομική και στρατιωτική βοήθεια σε κάθε κράτος της Μέσης Ανατολής που την είχε ανάγκη για να διατηρήσει την ανεξαρτησία του και το βασικότερο δεσμεύονταν να προστατεύσουν τις χώρες που απειλούνταν από τις επιθετικές βλέψεις του διεθνούς κομμουνισμού. Στις φιλοδυτικές χώρες, όπως η Λιβύη, η κύρια απειλή για την ανεξαρτησία δεν ήταν τόσο ο διεθνής κομμουνισμός, όσο η ολοένα αυξανόμενη δύναμη του Αραβικού Εθνικισμού. (St. John, 2002: 74)

Ωστόσο, μέσα στα επόμενα χρόνια το οικονομικό τοπίο είχε αλλάξει ριζικά, καθώς η Λιβύη εισέρχονταν στην εποχή του πετρελαίου στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η ανακάλυψη μεγάλων κοιτασμάτων πετρελαίου το 1959 έφερε τη λιβυκή μοναρχία ακόμα πιο κοντά στη Δύση, η οποία και ανέλαβε ηγετικό ρόλο στην ανάπτυξη της πετρελαϊκής βιομηχανίας της Λιβύης. Η αλήθεια ήταν ότι η Λιβύη είχε δημιουργηθεί από τη Δύση και το μικρό βασίλειο δεν είχε καμία διάθεση να αποστασιοποιηθεί από αυτούς που το βοήθησαν να δημιουργηθεί και να αναπτυχθεί – όχι γιατί πίστευε στα δυτικά ιδεώδη, αλλά γιατί θεωρούσε πως ήταν η καλύτερη εγγύηση για την ασφάλειά της. (St. John, 2002: 84)

Μέσα σε λίγα χρόνια η Λιβύη, ευνοημένη από τις νέες συγκυρίες, θα γινόταν η τέταρτη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα στον κόσμο. Στην Ευρώπη, που βρισκόταν στο στάδιο της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης και ήταν αποφασισμένη να αντικαταστήσει τον άνθρακα με μια νέα πηγή ενέργειας πιο αποτελεσματική και πιο φιλική προς το περιβάλλον, η ζήτηση για πετρέλαιο αυξάνονταν διαρκώς. Σημαντικό πλεονέκτημα για τη Λιβύη, λοιπόν, αποδείχτηκε η γεωγραφική της θέση, καθώς βρισκόταν πιο κοντά στην ευρωπαϊκή αγορά από ότι οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες της Μέσης Ανατολής. Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα της Λιβύης, ωστόσο, ήταν η νομοθεσία που υιοθέτησε για την εκμετάλλευση του πετρελαίου, η οποία δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. (Vandewalle, 2006: 54-55) Η λιβυκή κυβέρνηση είχε για πρώτη φορά τη δυνατότητα να σταματήσει να εξαρτάται από την ξένη οικονομική βοήθεια.

Η ανακάλυψη των κοιτασμάτων πετρελαίου μπορεί μεν να βελτίωσε την οικονομική κατάσταση της Λιβύης, όμως μάλλον περιέπλεξε την πολιτική κατάσταση, αυξάνοντας τη στρατηγική σημασία της. (St. John, 2002: 76) Το 1964 η Λιβύη δεν είχε πια τόσο σημαντική θέση στη στρατηγική του Ψυχρού Πολέμου όσο είχε μια δεκαετία νωρίτερα. Επειδή το επίκεντρο της στρατηγικής της πυρηνικής αποτροπής των Η.Π.Α. είχε μετατοπιστεί από τα βομβαρδιστικά μεγάλου βεληνεκούς στους διηπειρωτικούς πυραύλους στα τέλη της δεκαετίας του 1950, το Πεντάγωνο χρησιμοποιούσε τη στρατιωτική βάση του Wheelus κυρίως ως χώρο αποθήκευσης καυσίμων και διεξαγωγής στρατιωτικών ασκήσεων. Ωστόσο, καθώς η στρατηγική σημασία της Λιβύης σταδιακά μειώνονταν, η οικονομική της σημασία αυξάνονταν δραματικά. Επειδή το λιβυκό πετρέλαιο δεν χρειαζόταν να περάσει από τη διώρυγα του Σουέζ για να φτάσει στη δυτική Ευρώπη, το βασίλειο του Idris αποτελούσε μια πολύ πιο αξιόπιστη και φθηνή πηγή εφοδιασμού πετρελαίου από ότι η Σαουδική Αραβία ή το Ιράν. (Little, 2003: 211)

Από τη στιγμή που εντοπίστηκαν τεράστια κοιτάσματα πετρελαίου νοτιοανατολικά της Τρίπολης στα τέλη του 1958, οι δυτικές ανησυχίες για τη Λιβύη κλιμακώθηκαν δραματικά. Λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη πως η επικρατούσα στην ευρύτερη περιοχή ιδεολογία του Αραβικού Εθνικισμού είχε αρχίσει να αποκτά μεγάλη απήχηση ανάμεσα στους υπηκόους του Idris, ο πρόεδρος Eisenhower κατέληξε στο συμπέρασμα πως ήταν επιτακτική ανάγκη να διασφαλιστεί ότι το σύνολο του λιβυκού λαού θα επωφελούνταν από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της χώρας και όχι μόνο ο βασιλιάς και ο κύκλος του. Παρά την αύξηση των εσόδων από την εκμετάλλευση του

πετρελαίου στις αρχές της δεκαετίας του 1960, το βιοτικό επίπεδο των απλών πολιτών δεν είχε βελτιωθεί καθόλου. Τόσο ο βασιλιάς Idris όσο και ο πρίγκιπας-διάδοχος και ο πρωθυπουργός εξακολουθούσαν να διοχετεύουν το μεγαλύτερο μέρος των πετροδολαρίων της χώρας στις δικές τους τσέπες και ήλπιζαν να χρηματοδοτήσουν την οικονομική ανάπτυξη της Λιβύης με τα χρήματα που πλήρωναν η Μ. Βρετανία και οι Η.Π.Α. για τη χρήση των στρατιωτικών βάσεων. (Little, 2003: 210-211)

Ο Idris έκανε συστηματική κατάχρηση των ευρύτατων συνταγματικών του εξουσιών προκειμένου να εξυπηρετηθούν τόσο τα δικά του συμφέροντα όσο και αυτά των ξένων υποστηρικτών του. Για την πλειοψηφία του λιβυκού πληθυσμού ήταν ξεκάθαρο ότι η επιβληθείσα μοναρχία δεν ήταν τίποτα παραπάνω από ένα μέσο για την συνέχιση της δυτικής ηγεμονίας στην περιοχή. Τα πολιτικά κόμματα ήταν απαγορευμένα, η κυβέρνηση ήταν ύποπτη για νοθείες, η διαφθορά και οι πολιτικές κρίσεις έγιναν μέρος του συστήματος, το Παλάτι μπορούσε να αποσύρει την υποστήριξη του σε κυβερνήσεις που δεν ήταν της αρεσκείας του και φυσικά ο Τύπος υπόκειτο σε λογοκρισία. Οι δυτικές δυνάμεις, που είχαν εδραιώσει τα συμφέροντά τους στη Λιβύη, ανέχονταν και πολλές φορές ενθάρρυναν αυτές τις απολυταρχικές εξελίξεις. (Simons, 2003: 42)

Για όσο καιρό ο Idris βρισκόταν στην εξουσία, τα τεράστια συμφέροντα των δυτικών δυνάμεων φαινόταν να είναι εξασφαλισμένα, παρά τα περιστασιακά αντι-αμερικανικά και αντι-δυτικά ξεσπάσματα. Ωστόσο, η διπλωματική υποστήριξη της Washington στο Ισραήλ κατά τη διάρκεια του Πολέμου των Έξι Ημερών τον Ιούνιο του 1967, προκάλεσε ένα νέο κύμα αντι-αμερικανικών διαδηλώσεων στη Λιβύη, που σχεδόν κόστισε στον εβδομηνταεπτάχρονο μονάρχη το στέμμα του. (Little, 2003: 211) Μαζικές αντι-βρετανικές και αντι-αμερικανικές διαδηλώσεις συγκλόνισαν την Τρίπολη και την Βεγγάζη, ενώ σημειώθηκαν καταστροφικές επιθέσεις σε αμερικανικές και εβραϊκές επιχειρήσεις. (St. John, 2002: 82) Παρακινήμένοι από ισχυρισμούς του Nasser ότι αμερικανικά αεροσκάφη με βάση τη Λιβύη βοήθησαν κρυφά το Ισραήλ να πραγματοποιήσει καταστροφικές αεροπορικές επιδρομές στην Αίγυπτο, Λίβυοι ριζοσπάστες επιτέθηκαν σε αμερικανούς διπλωμάτες και στη συνέχεια εισέβαλαν στη στρατιωτική βάση του Wheelus οπλισμένοι με δυναμίτη και βόμβες μολότοφ και ανάγκασαν το βασιλιά να αναστείλει προσωρινά την εξαγωγή πετρελαίου προς τη Δυτική Ευρώπη. (Little, 2003: 211) Οι ταραχές ερμηνεύτηκαν ευρέως ως έκφραση αγανάκτησης απέναντι στη φιλοδυτική πολιτική της μοναρχίας. (Vandewalle, 2006: 70)

Η κατάσταση παρέμεινε τεταμένη για εβδομάδες, κάνοντας ξεκάθαρη την ελάχιστη πολιτική υποστήριξη στη μοναρχία στο εσωτερικό της χώρας.

Οι δυτικές δυνάμεις αμφέβαλαν ότι ο βασιλιάς θα εθνικοποιούσε την πετρελαϊκή βιομηχανία, αλλά περίμεναν απαιτήσεις να εγκαταλείψουν τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις που διατηρούσαν στη Λιβύη. (Little, 2003: 211) Επίσης, διατηρούσαν λίγες ελπίδες ότι ο Idris θα μπορούσε να θέσει υπό έλεγχο την ολοένα και επιδεινούμενη κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας.

Η κακοδιαχείριση, η διαφθορά, οι δωροδοκίες, ο νεποτισμός, οι πολιτικές ίντριγκες και τα σκάνδαλα ήταν καθημερινά φαινόμενα στο βασίλειο της Λιβύης. Ο Idris, παρά την αρχική του θέληση να διορθώσει την κατάσταση, άρχισε τελικά, κουρασμένος από τα πολιτικά παιχνίδια, να αποτραβιέται από την ενεργή ενασχόληση με την πολιτική ζωή της Λιβύης. Αν και θεωρητικά επιθυμούσε την αλλαγή, ήταν πάντοτε διστακτικός όταν επρόκειτο να επηρεαστούν τα συμφέροντα των ανθρώπων του. (Vandewalle, 2006: 71-72) Από τα γεγονότα του 1967 και μετά ήταν πια φανερό πως «οι ημέρες της μοναρχίας του Idris ήταν μετρημένες» (Simons, 2003: 43).

Τον Ιούνιο του 1969 ο ηλικιωμένος βασιλιάς Idris αναχώρησε από τη Λιβύη με προορισμό την Ελλάδα και την Τουρκία για να ξεκουραστεί και να αναρρώσει. Εκμεταλλευόμενη την απουσία του, μια μικρή ομάδα κατώτερων αξιωματικών του λιβυκού στρατού υπό την ηγεσία του εικοσιεπτάχρονου αξιωματικού επικοινωνιών Muammar al-Qaddafi πραγματοποίησε πραξικόπημα λίγο μετά το ξημέρωμα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου του 1969. Η ομάδα αυτή ήταν μία μόνο από τις πολλές ομάδες, που σχεδίαζαν την εποχή εκείνη την ανατροπή της μοναρχίας. (St. John, 2002: 83)

Το καθεστώς Idris ήταν σίγουρα ένα από τα πιο διεφθαρμένα στην περιοχή και πιθανόν στον κόσμο. Ανετράπη με απίστευτη ευκολία και σχεδόν χωρίς καθόλου αντίσταση. (Little, 2003: 212) Το αναίμακτο πραξικόπημα εξέπληξε τον βασιλιά Idris, ο οποίος αναγκάστηκε να ζητήσει τη βοήθεια των δυτικών συμμάχων του για να επανέλθει στην εξουσία. Όμως, τόσο η αμερικανική όσο και η βρετανική κυβέρνηση δεν έκαναν καμία προσπάθεια να βοηθήσουν τον Idris να σώσει το θρόνο του. Αντιθέτως, αποφάσισαν να παραμείνουν ουδέτερες και να επιδιώξουν μια συνεννόηση με τη νέα επαναστατική κυβέρνηση της Λιβύης. (St. John, 2002: 83-84) Παρά τους στενούς δεσμούς της Δύσης με τη λιβυκή μοναρχία, δεν υπήρξε ζήτημα παρέμβασης για λογαριασμό της όταν πραγματοποιήθηκε το πραξικόπημα. (Little, 2003: 212)

Κάνοντας μια ανασκόπηση, θα λέγαμε πως η μοναρχία αποδείχθηκε ανίκανη να ανταποκριθεί στις προκλήσεις με τις οποίες βρέθηκε αντιμέτωπη. (Vandewalle, 2006: 75) Οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που ακολούθησαν την ανακάλυψη των κοιτασμάτων πετρελαίου έφεραν στο προσκήνιο αιτήματα για πολιτική αλλαγή, τα οποία ο Idris είτε δεν ήταν σε θέση είτε δεν επιθυμούσε να πραγματοποιήσει. (St. John, 2002: 84) Το καθεστώς του Idris έδωσε δυσανάλογα μεγάλη σημασία στα συμφέροντα των συμμάχων του, ενώ απέτυχε να λάβει υπόψη την πλειονότητα της λιβυκής κοινής γνώμης και να αναγνωρίσει την δύναμη του Αραβικού Εθνικισμού, που φούντωνε και τροφοδοτούνταν εν μέρει από τη δυσαρέσκεια που προκαλούσε ο δυτικός ιμπεριαλισμός.

Συνοψίζοντας, στην πρώτη εικοσαετία από την ίδρυση του ανεξάρτητου λιβυκού κράτους, οι σχέσεις της Λιβύης με τη Δύση ήταν σαφέστατα σχέσεις εξάρτησης. Ωστόσο, η επιρροή του αντι-δυτικού Αραβικού Εθνικισμού, που δημιουργούσε ιδεολογικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της Λιβύης, και το παράδειγμα του Gamal Abdul Nasser στην γειτονική Αίγυπτο οδήγησαν τελικά στο στρατιωτικό πραξικόπημα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου του 1969 και στην πτώση της μοναρχίας. Με την άνοδο στην εξουσία του συνταγματάρχη Qaddafi, οι έως τότε σχετικά ομαλές σχέσεις με τη Δύση άρχισαν να διαταράσσονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΣΤΟ LOCKERBIE (1969 – τέλη δεκαετίας 1990)

Την 1^η Σεπτέμβρη του 1969 το «Ενωτικό Κίνημα Ελεύθερων Αξιωματικών» ανέτρεψε το μοναρχικό καθεστώς στη Λιβύη. Μετά το πραξικόπημα το κίνημα ανασυστάθηκε ως «Επαναστατικό Διοικητικό Συμβούλιο» (RCC) και έγινε η νέα κυβέρνηση της χώρας. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 169-170) Σύντομα έγινε φανερό ότι ο συνταγματάρχης τώρα πια Muammar al-Qaddafi ήταν ο ηγέτης του κινήματος και ο de facto επικεφαλής του Επαναστατικού Συμβουλίου και συνεπώς ολόκληρης της Λιβύης. (St. John, 2002: 87) Η περίοδος που ακολούθησε το πραξικόπημα της 1^{ης} του Σεπτέμβρη χαρακτηρίζονταν από απρόβλεπτες και σαφώς εχθρικές σχέσεις με τη Δύση, συχνά διεθνή περιστατικά και τρομοκρατικές ενέργειες.

Η ανατροπή της λιβυκής μοναρχίας δεν ήταν και τόσο αναπάντεχη. Η διστακτικότητα του βασιλιά να κυβερνήσει αποτελεσματικά, οι κοινωνικές αλλαγές που προκλήθηκαν από την ταχεία εισροή χρημάτων από την εξαγωγή πετρελαίου, η ατελής μετάβαση από μία παραδοσιακή σε μία πιο μοντέρνα κοινωνία, η ανεξέλεγκτη διαφθορά και ευνοιοκρατία και οι συντηρητικές θέσεις του βασιλείου στα θέματα του αραβικού κόσμου σε μια περιοχή στην οποία ο Αραβικός Εθνικισμός ήταν η κυρίαρχη ιδεολογία μετά τον Αραβοϊσραηλινό Πόλεμο του 1967: όλα αυτά είχαν επιβαρύνει την μοναρχία σε τέτοιο βαθμό που λίγοι ήταν αυτοί που έμειναν πραγματικά έκπληκτοι όταν πραγματοποιήθηκε το πραξικόπημα. (Vandewalle, 2006: 77-78) Ήταν φανερό από καιρό ότι η μοναρχία αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα αξιοπιστίας και ένα στρατιωτικό πραξικόπημα ήταν μια αναμενόμενη εξέλιξη. Ωστόσο, αναμένονταν να πραγματοποιηθεί από ανώτερους αξιωματικούς, οι οποίοι μάλιστα είχαν και κάποια υποστήριξη από τους δυτικούς συμμάχους της χώρας, και όχι από κατώτερους αξιωματικούς των λιβυκών ενόπλων δυνάμεων. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 169)

Οι νέοι ηγέτες της Λιβύης εκπροσωπούσαν σαφώς μια ρήξη με το παρελθόν της χώρας. Η λαϊκιστική και επαναστατική ρητορική τους δεν ήταν σύμπτωση. Το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτικό τους υπόβαθρο, τα κίνητρα και οι κοσμοθεωρίες τους έρχονταν σε έντονη αντίθεση με αυτά των ηγετικών μορφών της μοναρχίας. Ουσιαστικά όλοι τους προέρχονταν από την μεσαία τάξη της χώρας και από λιγότερο σημαντικές φυλές και οικογένειες. Οι περισσότεροι προέρχονταν από αγροτικές περιοχές και

όλοι τους ήταν νεαρής ηλικίας. Σχεδόν όλοι είχαν φοιτήσει στην λιβυκή στρατιωτική ακαδημία σε μια εποχή που μια στρατιωτική καριέρα προσέφερε στους λιγότερο προνομιούχους τις ευρύτερες δυνατότητες για εκπαίδευση και κοινωνική πρόοδο. Μάλιστα, οι πιο πολλοί είχαν μόλις το βαθμό του λοχαγού όταν έγινε το πραξικόπημα, συμπεριλαμβανομένου και του Qaddafi. (Vandewalle, 2006: 79; St. John, 2002: 87)

3.1 Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΗΓΕΤΗ

Πέρα όμως από το υπόβαθρό τους, αυτό που ξεχώριζε τους Ελεύθερους Αξιωματούχους ήταν το ιδεολογικό τους πρόγραμμα. (Vandewalle, 2006: 79) Μέσα σε λίγες μόνο εβδομάδες μετά το πραξικόπημα το Επαναστατικό Συμβούλιο μετέτρεψε την Λιβύη από μία συντηρητική μοναρχία σε μια «επαναστατική δημοκρατία» αφοσιωμένη στις ισλαμικές αρχές και στον Αραβικό Εθνικισμό με μοναδικό στόχο την κάθαρση της χώρας από τη δυτική κουλτούρα. (Stanik, 2003: 12)

Τα κεντρικά στοιχεία της νέας επαναστατικής ιδεολογίας ήταν ξεκάθαρα ο Αραβικός Εθνικισμός και η αραβική ενοποίηση. (St. John, 2008: 92) Η κεντρική ιδέα ήταν πως το αραβικό έθνος έπρεπε να ενωθεί σε ένα αραβικό κράτος προκειμένου να ανακτήσει την παλιά του δόξα και να αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητές του. (St. John, 2002: 99-100) Η επιθυμία τόσο του Qaddafi όσο και του Επαναστατικού Συμβουλίου ήταν να δώσει στο αραβικό έθνος μέσω της ενοποίησης τα μέσα για την εξάλειψη της δυτικής κυριαρχίας, η οποία μετά την αποαποικιοποίηση εκδηλώνονταν με την υποστήριξη των δυτικών δυνάμεων στο κράτος του Ισραήλ. (Vandewalle ed., 1995: 49) Η απελευθέρωση της Παλαιστίνης, η οποία αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι του αραβικού έθνους, ήταν ύψιστης σημασίας. Χωρίς αυτήν το αραβικό έθνος δεν θα μπορούσε ποτέ να είναι πραγματικά ελεύθερο και ενωμένο. (St. John, 2002: 98)

Όπως και ο Nasser πριν απ' αυτόν, έτσι κι ο Qaddafi βάσιζε τη δική του παραλλαγή του Αραβικού Εθνικισμού στην εξιδανίκευση της αραβικής ιστορίας και κουλτούρας και θεωρούσε ότι όλος ο αραβόφωνος κόσμος ανήκε στο αραβικό έθνος. Αναγνωρίζοντας την «οπισθοδρομικότητα» του αραβικού έθνους, ο Λίβυος ηγέτης έριχνε το φταίξιμο για την κατάσταση στους τέσσερις αιώνες στασιμότητας υπό τον οθωμανικό έλεγχο, στην καθυπόταξη και εκμετάλλευση της Λιβύης πρώτα από τις δυτικές αποικιοκρατικές δυνάμεις και στη συνέχεια από τον ιταλικό ιμπεριαλισμό και τέ-

λος στην καταπίεση και διαφθορά της μοναρχίας. (St. John, 2002: 89-90) Πίστευε μάλιστα ότι η αναγέννηση του αραβικού λαού θα ερχόταν μόνο μέσα από την απόρριψη της Δύσης και την επιστροφή στις βασικές αρχές του Ισλάμ. (Little, 2003: 213) Δεν είναι τυχαίο ότι ο Qaddafi αναφέρονταν διαρκώς στην έννοια της αξιοπρέπειας και στις ταπεινώσεις που υπέστη η λιβυκή κοινωνία στα χέρια της Δύσης. Η ιστορία – και οι ιστορικές αδικίες που προκάλεσε η Δύση στη Λιβύη– χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον προκειμένου να δημιουργηθεί μια αίσθηση κοινών βασάνων και εκμετάλλευσης στο εσωτερικό της χώρας. (Vandewalle, 2006: 125) Το πιο ανησυχητικό γεγονός, όμως, ήταν η υπόσχεση του Λίβυου ηγέτη να χρησιμοποιήσει τα πετροδολάρια της χώρας για να χρηματοδοτήσει μια προσπάθεια ισλαμικής αναβίωσης με σκοπό την υποβάθμιση της δυτικής επιρροής σε ολόκληρη την Μέση Ανατολή. (Little, 2003: 214)

Εάν ο Αραβικός Εθνικισμός ήταν το κεντρικό στοιχείο στην ιδεολογία του Qaddafi, η έννοια του ιερού πολέμου ή Jihad ήταν ο βασικός τρόπος δράσης του. (St. John, 2008: 93) Η έννοια του ιερού πολέμου ήταν αυτή που διαφοροποιούσε την επαναστατική βία, την οποία υποστήριζε ο Qaddafi, από την τρομοκρατία, την οποία και καταδίκασε. Σε κάθε περίπτωση, η αφοσίωσή του στην έννοια του ιερού πολέμου τον οδήγησε στην υποστήριξη πλήθους επαναστατικών κινημάτων. (St. John, 2002: 97-98)

Από πολύ νωρίς είχε γίνει ξεκάθαρο ότι το νέο λιβυκό καθεστώς και η νέα ιδεολογία, όπως συνοψίστηκε μέσα από την περίφημη «Πράσινη Βίβλο», κυριαρχούνταν από την χαρισματική προσωπικότητα του συνταγματάρχη Qaddafi, η οποία υπήρξε ένας από τους πιο ισχυρούς μηχανισμούς για την διασφάλιση της συνέχειας της επανάστασης. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 170) Ο Qaddafi απέπνεε μια αίσθηση προσωπικής ακεραιότητας και η σκληρή διαπραγματευτική τακτική του του προσέδιδε ένα ανάστημα πολύ μεγαλύτερο από αυτό των συναγωνιστών του. Το έντονο αίσθημα δικαιοσύνης, η αφοβία του, η προθυμία του να λάβει σαφή θέση στην ενδοαραβική πολιτική, η αίσθηση του καθήκοντος και της τιμής, η προσωπική εντιμότητά του: όλα αυτά τα χαρακτηριστικά έρχονταν σε έντονη αντίθεση με ό,τι η χώρα είχε βιώσει ως τότε. Υπό μία έννοια ο Qaddafi ήταν η ενσάρκωση της επανάστασης, ο ηγέτης και ο δάσκαλος. (Vandewalle, 2006: 126-127)

Η Πράσινη Βίβλος του Qaddafi εκδόθηκε τον Απρίλιο του 1973. Το βιβλίο αυτό, που προέκυψε σε στάδια από το 1973 μέχρι το 1976, θεωρήθηκε το βασικό κεί-

μενο της ιδεολογίας που κατασκεύασε στη δεκαετία του 1970 ο Qaddafi προκειμένου να αναδιοργανώσει το λιβυκό κράτος και αποτέλεσε το περίγραμμα των σχεδίων του για μια μουσουλμανική «πολιτιστική επανάσταση». (Joffé and Paoletti, 2011: 185; Little, 2003: 214) Καθώς επρόκειτο ουσιαστικά για μια συλλογή ουτοπικών ιδεών για το πώς θα έπρεπε να είναι η οικονομική οργάνωση, τα πολιτικά συστήματα και οι κοινωνικές σχέσεις της Λιβύης, η Πράσινη Βίβλος έγινε αναπόφευκτα το ιδεολογικό εστιακό σημείο για τις εσωτερικές και διεθνείς πολιτικές του νέου καθεστώτος. (Vandewalle, 2006: 102-103)

Η Πράσινη Βίβλος πρότεινε ένα πολιτικό σύστημα βασισμένο στην άμεση λαϊκή δημοκρατία με λαϊκό έλεγχο των μέσων παραγωγής και περιορισμένη ιδιωτική ιδιοκτησία στα πλαίσια μιας αυστηρής συλλογικής κοινωνικής δομής. Ήταν ένα όραμα που όφειλε πολλά στον ισλαμικό νόμο και ηθική και στη συλλογική κοινωνική τάξη της παραδοσιακής αγροτικής ζωής. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 172-173) Οι κατευθυντήριες γραμμές της, αντανακλώνοντας μια βαθιά δυσπιστία στα πολιτικά κόμματα και στους γραφειοκρατικούς θεσμούς που θεωρούνταν ότι αποτελούν εμπόδιο στην λαϊκή συμμετοχή, υπήρξαν η βάση για την εφαρμογή μιας σειράς οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών πρωτοβουλιών. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία της Jamahiriya ή του «κράτους των μαζών». (Vandewalle, 2006: 97) Επρόκειτο για μια νέα πολιτική κοινότητα που χαρακτηριζόταν από τη διαβούλευση και όχι από την αντιπροσώπευση. Μέσα σ' αυτήν κάθε πολίτης ασκούσε την εξουσία και διαχειριζόταν άμεσα την διοίκηση και την γραφειοκρατία της χώρας μέσω ενός συστήματος λαϊκών συνεδρίων και επιτροπών. Η Πράσινη Βίβλος περιείχε ουσιαστικά την ιδέα της κατάργησης του κράτους: οι πολίτες διαχειρίζονται μόνοι τους τις υποθέσεις τους χωρίς την διαμεσολάβηση κρατικών θεσμών. (Vandewalle, 2006: 102-103) Η έννοια της Jamahiriya βασιζόταν στην πεποίθηση ότι κανένα από τα υπάρχοντα πολιτικά συστήματα δεν ήταν ικανό να επιτρέψει στις αραβικές μάζες να εκφραστούν ελεύθερα όσον αφορά τον ενοποιητικό τους σκοπό. Μόνο μία άμεση δημοκρατία, που θα αναδυόταν από τα συντρίμια των υπάρχοντων πολιτικών θεσμών, θα μπορούσε να το πετύχει. Τα πολιτικά κόμματα, τα κοινοβούλια και οι υπόλοιποι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί δεν θεωρούνταν τίποτε άλλο παρά διαστρωφές της αληθινής δημοκρατίας. (Vandewalle ed., 1995: 50)

Το πιο σημαντικό κομμάτι της νέας ιδεολογίας, ωστόσο, ήταν η «Τρίτη Παγκόσμια Θεωρία», η οποία ισχυριζόταν ότι με την επιστροφή στις βασικές αρχές του Ισ-

λάμ οι Λίβυοι θα μπορούσαν να οδηγήσουν τους μουσουλμάνους όλου του κόσμου σε έναν Τρίτο Δρόμο προς την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτική αλλαγή. (Little, 2003: 214) Επρόκειτο, σύμφωνα με τον συγγραφέα της, για μια προσπάθεια ανεύρεσης μιας εναλλακτικής στον καπιταλισμό και τον κομμουνισμό, που θεωρούνταν ακατάλληλες ιδεολογίες για το περιβάλλον της Λιβύης. (Vandewalle, 2006: 97) Το Ισλάμ θεωρούνταν η πηγή της μοναδικής βιώσιμης πολιτικής φιλοσοφίας για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου, μιας πολιτικής φιλοσοφίας ανώτερης τόσο του καπιταλισμού όσο και του κομμουνισμού. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 172)

Έχοντας πλήρη επίγνωση της καταστροφικότητας που θα προέκυπτε από έναν θερμοπυρηνικό πόλεμο, οι Άραβες δεν ενεπλάκησαν ποτέ στον Ψυχρό Πόλεμο. Αντιθέτως, η πολιτική της «ενεργητικής ουδετερότητας» ήταν σε μεγάλο βαθμό η αραβική απάντηση στο διπολικό διεθνές σύστημα. Οι Άραβες απέρριψαν και το ανατολικό και το δυτικό μπλοκ με την αιτιολογία ότι και τα δύο ακολουθούσαν διαφορετικές αλλά εξίσου εσφαλμένες ιδεολογίες. Ωστόσο, η πολιτική της Λιβύης δεν υπήρξε ποτέ ισορροπημένη απέναντι στα δύο αντίπαλα μπλοκ, καθώς η ουδετερότητα μεταφραζόταν κυρίως ως αντι-ιμπεριαλισμός με την κλασική έννοια του όρου. Με λίγα λόγια, η «ενεργητική ουδετερότητα» ως αναθεωρητική έννοια στρεφόταν κατά του status quo, το οποίο πάσχιζαν να διατηρήσουν οι δυτικοί. (St. John, 2002: 101) Τόσο οι Ηνωμένες Πολιτείες όσο και η Σοβιετική Ένωση ομαδοποιούνταν από τους Λίβυους επαναστάτες ως ιμπεριαλιστικά κράτη, μοναδική πρόθεση των οποίων ήταν η διαμόρφωση σφαιρών επιρροής στη Μέση Ανατολή. Μάλιστα, όσον αφορά το σοβιετικό καθεστώς ο Qaddafi πέρα από τον ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα του αποδοκίμαζε και την αθεϊστική φύση του. (St. John, 2002: 95)

Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής το όραμα του Qaddafi ήταν να μετατρέψει τη Λιβύη από έναν ασήμαντο δρών σε μία σημαντική δύναμη όσον αφορά τα ζητήματα του αραβικού κόσμου και της Μέσης Ανατολής. Τα ζητήματα που απασχολούσαν την εξωτερική πολιτική του επαναστατικού καθεστώτος ήταν αυτά της αραβικής ενότητας, της υποστήριξης των Παλαιστινίων και της ανάγκης αντιμετώπισης του κράτους του Ισραήλ, η δημιουργία του οποίου αποτελούσε την απόλυτη προσβολή της Δύσης στο αραβικό έθνος, της απομάκρυνσης των εξωτερικών επιρροών από την Μέση Ανατολή και την Αφρική και της υποστήριξης των απελευθερωτικών κινημάτων σε ολόκληρο τον κόσμο. (Stanik, 2003: 19) Αυτή ακριβώς η αντίληψη του αντι-ιμπεριαλιστικού ρόλου της Λιβύης ως ενσάρκωση των αρχών της Τρίτης Παγκόσμιας

Θεωρίας την οδήγησε στην αντιπαράθεση με τη Δύση. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 176) Η βασική επιδίωξη του Qaddafi ήταν η μείωση της δυτικής επιρροής ειδικά στις χώρες του Maghreb, ενώ δε δίσταζε να υποστηρίξει, ακόμα και με τη δύναμη των όπλων, όσους έβλεπαν με συμπάθεια τα ενοποιητικά του σχέδια. (Vandewalle ed., 1995: 53)

3.2 ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ

Για πραγματιστικούς λόγους, ο ανταγωνισμός απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες περιορίστηκε σε αυστηρά λεκτικό επίπεδο για πολλά χρόνια. (Vandewalle ed., 1995: 53-54) Ήταν ξεκάθαρο πως οι νέοι στρατιωτικοί κυβερνήτες της Λιβύης εμπνέονταν από ένα αίσθημα δυσαρέσκειας απέναντι στην πολιτική ανάμειξη της Δύσης στην περιοχή και φαίνονταν αποφασισμένοι να χαράξουν μια νέα πολιτική πορεία για τη Λιβύη. Η αντιπαράθεση με τη Δύση βοήθησε μάλιστα τον Qaddafi να εδραιώσει την νομιμοποίηση τόσο του επαναστατικού καθεστώτος όσο και του ίδιου προσωπικά. Δεν υπήρχε, όμως, ακόμα καμία ένδειξη για την ανοικτή αντιπαράθεση που θα ακολουθούσε μέσα στη δεκαετία. Κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων μετά το πραξικόπημα οι σχέσεις της Λιβύης με τις χώρες του δυτικού κόσμου παρέμεναν εγκάρδιες και εξακολουθούσαν να χαρακτηρίζονται από σύνεση και πραγματισμό και από τις δύο πλευρές. Παρά την αρνητική προδιάθεση των ηγετών της επανάστασης για τη Δύση και την έντονη αντι-δυτική ρητορική τους, οι ανάγκες της πετρελαϊκής βιομηχανίας της χώρας τους υποχρέωναν να διατηρήσουν –τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια– καλές σχέσεις με τη Δύση. Μάλιστα ο Qaddafi διαβεβαίωνε τους δυτικούς ηγέτες ότι οι πετρελαϊκές επιχειρήσεις τους στη Λιβύη δεν διέτρεχαν κανένα κίνδυνο να εθνικοποιηθούν. Οι Δυτικοί από την πλευρά τους, παρά την επιφυλακτική τους στάση, ήλπιζαν ότι οι στενές οικονομικές σχέσεις με τη Λιβύη θα μπορούσαν να διατηρηθούν και πως η νέα κυβέρνηση θα μπορούσε να κρατηθεί έξω από τη σοβιετική σφαίρα επιρροής. Οι δυτικές δυνάμεις ολοφάνερα δεν επιθυμούσαν να έρθουν σε αντιπαράθεση με το νέο καθεστώς. (Vandewalle, 2006: 78-86) Ειδικά από τη στιγμή που η νέα ιδεολογία της Λιβύης δεν επρόσκειτο στον κομμουνισμό, οι Ηνωμένες Πολιτείες έβλεπαν την επαναστατική κυβέρνηση ως σημαντικό πλεονέκτημα για την αμερικανική πολιτική της ελαχιστοποίησης της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. (St. John, 2002: 103)

Οι εκθρικές διαθέσεις του Qaddafi απέναντι στη Δύση, ωστόσο, εκδηλώθηκαν από νωρίς. Αν και η μοναρχία είχε ήδη ανακοινώσει τον Φεβρουάριο του 1964 ότι η Λιβύη δεν επρόκειτο να ανανεώσει τις συμφωνίες για τις στρατιωτικές βάσεις, οι οποίες θα έληγαν στις αρχές του 1970, το ζήτημα παρέμενε αμφιλεγόμενο. Μετά το πραξικόπημα και παρά το γεγονός ότι και οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία είχαν θέσει ως προαπαιτούμενο για την διπλωματική αναγνώριση του επαναστατικού καθεστώτος την διατήρηση των στρατιωτικών τους βάσεων στη Λιβύη, δεν αποτέλεσε καμία έκπληξη το γεγονός ότι ο Qaddafi άρχισε να πιέζει και τις δύο δυτικές κυβερνήσεις για πρόωρο τερματισμό των συμφωνιών και για εκκένωση των στρατιωτικών εγκαταστάσεων που τους είχαν παραχωρηθεί την περίοδο της μοναρχίας το συντομότερο δυνατό. (St. John, 2002: 91-92)

Οι διαπραγματεύσεις κύλησαν ομαλά. Πεπεισμένη πως μια παρατεταμένη διαμάχη για τη διατήρηση της στρατιωτικής βάσης του Al-Adem θα έθετε σε κίνδυνο την πρόσβαση στο λιβυκό πετρέλαιο, η βρετανική κυβέρνηση έκλεισε άμεσα μια συμφωνία με την επαναστατική κυβέρνηση και εκκένωσε τη βάση στα τέλη Μαρτίου του 1970. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, παρά την αρχική επιμονή τους να τηρηθούν οι όροι της συμφωνίας του 1954 στο ακέραιο, ακολούθησαν το βρετανικό παράδειγμα και προχώρησαν στην εκκένωση της αεροπορικής βάσης του Wheelus στις αρχές του Ιουνίου ως ένδειξη καλής θέλησης, ελπίζοντας να αποφευχθούν οι τριβές μεταξύ των δύο χωρών. (Little, 2003: 213) Η εκκένωση των βάσεων θεωρήθηκε μεγάλη νίκη του νέου καθεστώτος και μάλιστα οι ημέρες της εκκένωσης ανακηρύχθηκαν εθνικές γιορτές. (St. John, 2002: 91-92)

Η διατήρηση φιλικών σχέσεων με τη Δύση δεν αφορούσε αποκλειστικά τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Μ. Βρετανία. Την ώρα που οι Η.Π.Α. και η Μ. Βρετανία διαπραγματεύονταν το κλείσιμο των στρατιωτικών βάσεων, η Γαλλία διαπραγματεύονταν την πώληση εξελιγμένων οπλικών συστημάτων στην επαναστατική κυβέρνηση. (St. John, 2002: 92)

Την πρώτη περίοδο μετά το πραξικόπημα, ακόμη και μετά την επιμονή της Λιβύης να εγκαταλειφθούν οι στρατιωτικές βάσεις, οι δυτικές δυνάμεις ήταν αποφασισμένες να ανεχτούν το νέο καθεστώς και να αγνοήσουν την ολοένα και πιο ριζοσπαστική εξωτερική πολιτική του. (Joffé and Paoletti, 2011: 194) Μέσα στα επόμενα χρόνια, αν και οι πολιτικές που ακολουθούσε η Λιβύη ήταν συχνά ακραίες, οι δυτικές κυβερνήσεις πίστευαν ακράδαντα πως δεν επηρεάζονταν από τη Σοβιετική Ένωση

και ήταν διατεθειμένες να τις παραβλέψουν. Σύμφωνα μάλιστα με τον St. John, εάν η αραβο-ισραηλινή σύγκρουση και το παλαιστινιακό ζήτημα δεν περιέπλεκαν την κατάσταση, η αντι-σοβιετική στάση της λιβυκής κυβέρνησης θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτελέσει τη βάση για μια σταθερή και μακροχρόνια σχέση με τον δυτικό κόσμο. (2002: 104)

Η επανάκτηση του ελέγχου των στρατιωτικών βάσεων αποδείχθηκε ωστόσο μόλις το πρώτο βήμα στην εκστρατεία του Qaddafi για την μεταμόρφωση του ρόλου της Λιβύης στο διεθνές σύστημα. Στα τέλη του Ιουλίου του 1970 η Λιβύη άρχισε να παραλαμβάνει σημαντικές ποσότητες οπλικών συστημάτων από τη Σοβιετική Ένωση. Κι άλλα άσχημα νέα κατέφτασαν δύο μήνες αργότερα, όταν ο Qaddafi έβαλε στο στόχαστρο δυτικές πετρελαϊκές εταιρείες που δραστηριοποιούνταν στη Λιβύη. Η χαριστική βολή ήρθε την 1^η Σεπτεμβρίου του 1973, στην τέταρτη επέτειο από το πραξικόπημα, όταν και ανακοινώθηκε η εθνικοποίηση του συνόλου της λιβυκής πετρελαιοβιομηχανίας, η οποία έθιγε άμεσα τα δυτικά συμφέροντα στην περιοχή. (Little, 2003: 213; St. John, 2002: 93) Την ίδια χρονιά οι σχέσεις της Λιβύης με τη Δύση χειροτέρεψαν ακόμα περισσότερο μετά από την απόφαση του κανταφικού καθεστώτος για επιβολή εμπάργκο στις εξαγωγές πετρελαίου στις Η.Π.Α. λόγω της αμερικανικής υποστήριξης στο Ισραήλ στον πόλεμο του Yom Kippur.

Το 1973 ήταν η χρονιά-σταθμός για την εξέλιξη των διμερών σχέσεων μεταξύ της Λιβύης και των Ηνωμένων Πολιτειών και το παλαιστινιακό ζήτημα ήταν η καρδιά του προβλήματος. Με αφορμή την αραβο-ισραηλινή σύγκρουση η Λιβύη υιοθέτησε μια ολοένα και πιο εχθρική στάση απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες, απέρριψε τα αμερικανικά ειρηνευτικά σχέδια μετά το τέλος του πολέμου του Οκτωβρίου του 1973 και εθνικοποίησε τέσσερις μεγάλες αμερικανικές πετρελαϊκές εταιρείες χρησιμοποιώντας το πετρέλαιο ως πολιτικό όπλο. Την ίδια στιγμή, επεδίωξε και την προσέγγιση με τη Σοβιετική Ένωση, η οποία ήταν στο πλευρό των Αράβων στο παλαιστινιακό ζήτημα. (St. John, 2002: 106-107)

3.3 ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ (Δεκαετία 1970)

Ήδη από τη δεκαετία του 1970 και παρά την απόφαση για τήρηση «ουδετερότητας» στη διαμάχη των δύο υπερδυνάμεων στα πλαίσια του ψυχρού πολέμου, ο Qaddafi είχε αρχίσει να μετατρέπει την αντι-δυτική θεωρία του σε πράξη απελευθερώνοντας δυτικούς εποίκους και άλλους μη μουσουλμάνους από τη Λιβύη, διατηρώντας διασυνδέσεις με τρομοκρατικές οργανώσεις από όλο τον κόσμο, παρέχοντας υποστήριξη σε εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα και γενικότερα αναλαμβάνοντας δράσεις εναντίον κάθε μορφής αποικιοκρατίας ή ιμπεριαλισμού. (Little, 2003: 214)

Η δολοφονία ισραηλινών αθλητών στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972 και του αμερικανού πρεσβευτή στο Σουδάν το 1973 από την παλαιστινιακή τρομοκρατική οργάνωση Μαύρος Σεπτέμβρης (BSO) ήγειραν τα πρώτα, αν και ανεπιβεβαίωτα, ερωτήματα για τις σχέσεις της Λιβύης με την τρομοκρατία. Η ανησυχία του δυτικού κόσμου μεγάλωνε περισσότερο χάρη στο γεγονός ότι το κανταφικό καθεστώς εξέφραζε ολοένα και πιο ανοικτά την υποστήριξή του για ριζοσπαστικές ομάδες και κινήματα, τα οποία είχαν βρει ένα «σπίτι» στην Jamahiriya. (Vandewalle, 2006: 132)

Το νέο επαναστατικό καθεστώς της Λιβύης προχώρησε στη δημιουργία στρατοπέδων εκπαίδευσης τρομοκρατών, παραχώρησε άσυλο σε καταζητούμενους τρομοκράτες και άρχισε να προμηθεύει με όπλα τρομοκρατικές οργανώσεις, που εμπλέκονταν σε δράσεις τις οποίες ο Qaddafi αντιλαμβάνονταν ως αγώνα ενάντια στην καταπίεση. (Simons, 2003: 124) Ανάμεσα στις οργανώσεις στις οποίες η Λιβύη παρείχε εκτεταμένη υλικοτεχνική υποστήριξη, χρηματοδότηση, οπλικά συστήματα και εκπαίδευση ήταν ο IRA στην Μ. Βρετανία, αντιστασιακές ομάδες στην Παλαιστίνη (PLO, PLF, ANO, BSO κ.α.), οι Ερυθρές Ταξιαρχίες στην Ιταλία, εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα στο Τσαντ, τη Σομαλία και τις Φιλιππίνες, οι Sandinistas στη Νικαράγουα, φατρίες στο Ελ Σαλβαδόρ, αντάρτικες ομάδες στην Κολομβία, ο ιαπωνικός Κόκκινος Στρατός και άλλες τρομοκρατικές οργανώσεις στην Τουρκία, την Ταϊλάνδη και αλλού.

Επιδιώκοντας να μειώσει τη δύναμη και επιρροή της Δύσης στην Μεσόγειο και την αφρικανική ήπειρο, ο Qaddafi ενθάρρυνε την ακύρωση συμφωνιών για παραχώρηση αεροπορικών και ναυτικών εγκαταστάσεων στο NATO ή άλλες δυτικές δυνάμεις. Όσον αφορά τις πρωτοβουλίες του στην αφρικανική ήπειρο, αυτές είχαν να κάνουν με την αντίσταση στην αποικιοκρατία και με την υποβάθμιση της ισραηλινής παρουσίας.

Οι αφρικανικές κυβερνήσεις καλούνταν να διακόψουν τις διπλωματικές σχέσεις με το κράτος του Ισραήλ ως αντάλλαγμα για την παροχή διπλωματικής και οικονομικής υποστήριξης από τη Λιβύη. Η λιβυκή κυβέρνηση παρείχε επίσης διπλωματική και υλικοτεχνική υποστήριξη σε αφρικανικά απελευθερωτικά κινήματα όπως και σε ριζοσπαστικές, αντι-δυτικές κυβερνήσεις. (St. John, 2002: 94)

Ο δυτικός κόσμος ήταν βαθύτατα προβληματισμένος από τις επιπλοκές που προκαλούσε στα σχέδιά του το κανταφικό καθεστώς. (Little, 2003: 213) Η κυβέρνηση Ford, μάλιστα, ήταν τόσο δυσαρεστημένη με το κανταφικό καθεστώς, που από τα μέσα του 1976 υπαινίσσονταν δημόσια ότι η Λιβύη υποστήριζε και χρηματοδοτούσε τη διεθνή τρομοκρατία, ότι συμμετείχε σε συνωμοσίες ανατροπής καθεστώτων στην υποσαχάρια Αφρική, ότι μποϊκόταρε την ειρηνευτική διαδικασία στην Μέση Ανατολή και ότι επιχειρούσε να παράγει όπλα μαζικής καταστροφής. (St. John, 2002: 108; Vandewalle, 2006: 132)

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 οι δυτικοί ηγέτες θεωρούσαν τον Qaddafi έναν από τους πιο διαβόητους υποστηρικτές της διεθνούς τρομοκρατίας στον κόσμο. Σύμφωνα με την CIA, ο Qaddafi χρηματοδοτούσε τρομοκρατικές ενέργειες, προμήθευε τρομοκρατικές οργανώσεις με όπλα και άλλα εφόδια, επέτρεπε τη χρήση των στρατοπέδων της για εκπαίδευση ανταρτών και τη χρήση των λιβυκών διπλωματικών πόστων ως βάση για τρομοκρατικές δραστηριότητες. (Stanik, 2003: 23-24) Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 ο Qaddafi παρείχε κεφάλαια, εκπαίδευση και υλικοτεχνική υποστήριξη σε περίπου πενήντα αντιστασιακές και τρομοκρατικές οργανώσεις και σε περισσότερες από σαράντα ριζοσπαστικές κυβερνήσεις στην Αφρική, την Ασία, την Ευρώπη και την Αμερική. (Simons, 2003: 126) Παρά το γεγονός ότι ο δυτικός κόσμος είχε σαφέστατα γνώση της ανάμειξης της Λιβύης σε τρομοκρατικές δραστηριότητες, οι οικονομικές σχέσεις με τη Λιβύη εξακολουθούσαν να είναι ισχυρές.

Όταν ανέλαβε την προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών ο Jimmy Carter, ο απρόβλεπτος συνταγματάρχης Qaddafi θεωρούνταν ήδη ως ο υπ' αριθμόν ένα δημόσιος κίνδυνος. (Little, 2003: 214) Ο Qaddafi από την πλευρά του χαιρέτησε την εκλογή του Carter, καθώς πίστευε πως θα σηματοδοτούσε την αλλαγή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής όσον αφορά το παλαιστινιακό ζήτημα. Μια τέτοια αλλαγή θα εξάλειφε το μεγαλύτερο εμπόδιο για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Τρίπολης και Ουάσινγκτον. Ωστόσο, σύντομα οι ελπίδες του Qaddafi αποδείχθηκαν φρούδες. Η αμερικανική πολιτική όχι μόνο δεν άλλαξε, αλλά η νέα αμερικανική κυβέρνηση έγινε ακό-

μη πιο ανταγωνιστική απέναντι στη Λιβύη, κατηγορώντας την ανοικτά ότι εμπλέκεται σε τρομοκρατικές δράσεις. (St. John, 2002: 108-109) Αδιάλλακτη παρέμεινε και η ρητορική της Λιβύης εναντίον του Ισραήλ και των αμερικανικών προσπαθειών για επίλυση της αραβο-ισραηλινής διένεξης, με αποκορύφωμα τη δημόσια καταδίκη των συμφωνιών του Camp David από τον Λίβυο ηγέτη. Ανήσυχη από αυτές τις εξελίξεις και από την αυξανόμενη σοβιετική παρουσία στη Λιβύη, η κυβέρνηση Carter απαγόρευσε το 1978 την πώληση κάθε είδους στρατιωτικών εξοπλισμών στην Jamahiriya. (Vandewalle, 2006: 132)

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έφτασαν σε νέο κατώτατο σημείο τον Δεκέμβριο του 1979, όταν ένας τεράστιος όχλος, που υποστήριζε τους ιρανούς ισλαμιστές που κρατούσαν ομήρους στην αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη, συγκεντρώθηκε έξω από την αμερικανική πρεσβεία στην Τρίπολη διαδηλώνοντας κατά των Η.Π.Α. και φωνάζοντας συνθήματα υπέρ του Ιράν. Σύντομα το πλήθος λεηλάτησε και πυρπόλησε το κτίριο της πρεσβείας, ενώ ο ένας και μοναδικός αξιωματικός της λιβυκής αστυνομίας που ήταν παρών απλώς παρακολουθούσε τα γεγονότα. Η καταστροφή της αμερικανικής πρεσβείας αποδείχθηκε καταλύτης για την χειροτέρευση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. (St. John, 2002: 112-113; Stanik, 2003: 30) Τον ίδιο κιόλας μήνα το State Department συμπεριέλαβε τη Λιβύη, μαζί με την Κούβα και την Βόρειο Κορέα, στον κατάλογο των κρατών-υποστηρικτών της διεθνούς τρομοκρατίας.

Προβλήματα στις σχέσεις της Λιβύης με τη γειτονική Τυνησία στις αρχές του 1980 οδήγησαν και στην διατάραξη των σχέσεων της Λιβύης με τη Γαλλία. Από τη στιγμή που η λιβυκή κυβέρνηση «επέτρεψε» την λεηλάτηση της γαλλικής πρεσβείας στην Τρίπολη και του γαλλικού προξενείου στην Βεγγάζη, η Γαλλία απέσυρε την διπλωματική της αποστολή και απαίτησε να κάνει το ίδιο και η Λιβύη. Η λιβυκή στρατιωτική παρέμβαση στο Τσαντ το χειμώνα του 1980-1981 οδήγησε μάλιστα τις δύο χώρες σε ανοικτή αντιπαράθεση, η οποία θα διαρκούσε ολόκληρη τη δεκαετία του 1980. Έχοντας υπάρξει αποικιοκρατική δύναμη στο Τσαντ, η Γαλλία δεν θα μπορούσε να αποφύγει να εμπλακεί στο ζήτημα.

Η αμερικανική κυβέρνηση μετά από τα γεγονότα του 1979 έκλεισε οριστικά την πρεσβεία της στη Λιβύη με την αιτιολογία ότι δεν μπορούσε να δεχτεί πια καμία εγγύηση για την ασφάλεια των αμερικανών διπλωματών, θέτοντας τις βάσεις για μια σειρά δυσάρεστων στρατιωτικών αψιμαχιών κατά τη διάρκεια της προεδρίας Reagan. Μόλις μία περίπου δεκαετία αφότου ο Eisenhower και ο Kennedy ξεκίνησαν τις προ-

σπάθειές τους να μετατρέψουν το μικρό βασίλειο της Λιβύης σε μια ευημερούσα φιλοδυτική χώρα, οι ειρηνικές μεταρρυθμίσεις στη Λιβύη είχαν δώσει τη θέση τους σε μια βίαιη αντι-δυτική επανάσταση. Πειπεισμένοι από καιρό πως οι φιλοσοβιετικοί ριζοπάστες, όπως ο Nasser και ο Qassim, αποτελούσαν την πιο σοβαρή απειλή για τα αμερικανικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν ήταν προετοιμασμένες για να αντιμετωπίσουν το επαναστατικό Ισλάμ του Qaddafi. (Little, 2003: 214)

Καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 οι λιβυκές πρωτοβουλίες σε όλο τον κόσμο έρχονταν σε αντίθεση με τις δυτικές πολιτικές σχεδόν σε κάθε μέτωπο, καθώς η εισροή απροσδόκητα μεγάλων οικονομικών κερδών μετά το 1973 επέτρεψε στον Qaddafi να υιοθετήσει μια ολοένα κλιμακούμενη στάση αντιπαράθεσης με τη Δύση. (St. John, 2002: 119; Vandewalle, 2006: 97) Αν και οι σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες χειροτέρεψαν ακόμα περισσότερο μετά από την καταστροφή της αμερικανικής πρεσβείας στην Τρίπολη, παρ' όλα αυτά οι κυβερνήσεις των δύο χωρών έκαναν προσπάθειες να συνυπάρξουν και να διατηρήσουν διπλωματικές σχέσεις. (St. John, 2002: 121)

3.4 ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑ REAGAN (Δεκαετία 1980)

Η ανάληψη της προεδρίας των Ηνωμένων Πολιτειών από τον Ronald Reagan τον Ιανουάριο του 1981 υπήρξε καταλυτική για τις σχέσεις της Λιβύης με τη Δύση. Ο πρόεδρος Reagan, εν μέρει επειδή ήθελε να κάνει επίδειξη της αμερικανικής ισχύος στην περιοχή μετά από την σοβιετική εισβολή του 1979 στο Αφγανιστάν, θεωρούσε τη Λιβύη εξαιρετικό στόχο για την νέα του πολιτική έναντι σε περιφερειακούς αντιπάλους. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών πήραν ξεκάθαρα μια τροπή προς το χειρότερο με την εκλογή του Reagan, ο οποίος αύξησε δραματικά τις διπλωματικές, οικονομικές και στρατιωτικές πιέσεις απέναντι στη Λιβύη. Μέσα σε ένα χρόνο, μάλιστα, άλλαξε ολοκληρωτικά την αμερικανική πολιτική απέναντι στη Λιβύη τόσο σε διπλωματικό όσο και σε εμπορικό επίπεδο. Μέσα από όλη αυτή τη διαδικασία, η Ουάσινγκτον άρχισε να βλέπει στο πρόσωπο του Qaddafi έναν εχθρό. (St. John, 2002: 121)

Η πολιτική του Reagan είχε ως στόχο την επαναβεβαίωση της αμερικανικής δύναμης και επιρροής στον κόσμο και ιδιαίτερος στη Μέση Ανατολή. Ήλπιζε πως μια ταχεία και αποτελεσματική απάντηση σε τρομοκρατικές δράσεις θα καταδείκνυε την

αμερικανική ικανότητα αντιμετώπισης κάθε εξτρεμιστικής πρόκλησης οπουδήποτε στον κόσμο. Βλέποντας τον Qaddafi ως σοβιετικό πράκτορα, η κυβέρνηση Reagan πίστευε πως η εξάλειψή του θα ελαχιστοποιούσε την σοβιετική επιρροή στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Τέλος, η αμερικανική κυβέρνηση είχε ως στόχο τη στρατιωτική καταστροφή του Qaddafi προκειμένου να αποτραπεί η Λιβύη από την επιδίωξη ανατρεπτικών και αποσταθεροποιητικών δραστηριοτήτων. (St. John, 2002: 122)

Σε αντίθεση με τις πολιτικές της κυβέρνησης Reagan, η εξωτερική πολιτική της Λιβύης δεν σημείωσε καμία αλλαγή στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Η αραβοισραηλινή σύγκρουση και το παλαιστινιακό ζήτημα παρέμεναν οι σημαντικότερες ανησυχίες του Qaddafi. Το κανταφικό καθεστώς συνέχιζε με αμείωτο ενθουσιασμό τις επαναστατικές του δραστηριότητες στο εξωτερικό. Εκτός από το Παλαιστινιακό Κίνημα και ποικίλα αφρικανικά κράτη, η Τρίπολη παρείχε οικονομική και πολιτική υποστήριξη σε αρκετά κράτη της Κεντρικής Αμερικής, συμπεριλαμβανομένου του Ελ Σαλβαδόρ και της Νικαράγουα. Η εμπλοκή της Λιβύης στις πολιτικές εξελίξεις στο Τσαντ, που είχε ξεκινήσει στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, εξελίχθηκε σε κανονική στρατιωτική παρέμβαση στα τέλη του 1980. (St. John, 2002: 122)

Όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ Λιβύης και Σοβιετικής Ένωσης, αυτές μάλλον επεκτάθηκαν την παραγμένη αυτή περίοδο με την πραγματοποίηση αγορών εξελιγμένων σοβιετικών οπλικών συστημάτων από πλευράς της Λιβύης, που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των αμερικανικών φόβων. Αν και ο Qaddafi δεν πραγματοποίησε ποτέ την απειλή του να προσχωρήσει στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας, υπήρχαν φήμες ότι η Μόσχα και η Τρίπολη θα συναπταν εικοσαετές σύμφωνο φιλίας και συνεργασίας παρόμοιο με αυτό που είχε υπογράψει η Σοβιετική Ένωση με το Ιράκ, τη Νότια Υεμένη και τη Συρία. (St. John, 2002: 123-124)

Οι Η.Π.Α. κινήθηκαν αποφασιστικά για να περιορίσουν τις δράσεις της Λιβύης. Υποστηρίζοντας ότι η Jamahiriya εμπλέκονταν ενεργά στην αποσταθεροποίηση τοπικών καθεστώτων και στην προώθηση της διεθνούς τρομοκρατίας, τον Μάιο του 1981 έκλεισαν την λιβυκή πρεσβεία στην Ουάσινγκτον. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών συνέχιζαν να χειροτερεύουν όταν η Ουάσινγκτον κατηγορήσε τη Λιβύη ότι αποπειράθηκε να δολοφονήσει αμερικανούς αξιωματούχους. Τον Αύγουστο του 1981 η αντιπαράθεση πήρε μία πιο δυσοίωνη τροπή όταν αεροσκάφη του αμερικανικού Έκτου Στόλου κατέρριψαν δύο λιβυκά μαχητικά σε αμφοβητούμενα χωρικά ύδατα στον Κόλπο της Σύρτης. (Vandewalle, 2006: 133) Ήδη από το 1973 ο Qaddafi είχε ανα-

κηρύξει ολόκληρο τον Κόλπο της Σύρτης ως αναπόσπαστο μέρος της λιβυκής επικράτειας. Ο αβάσιμος νομικά ισχυρισμός του παραβίαζε διεθνείς συμβάσεις για τον καθορισμό των χωρικών υδάτων και απέρριπτε το δικαίωμα του αμερικανικού Έκτου Στόλου, που βρίσκονταν στη Μεσόγειο, να πραγματοποιεί ναυτικές ασκήσεις σε διεθνή ύδατα και στον εναέριο χώρο πάνω από αυτά. (Stanik, 2003: x) Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε η διαμάχη και από τις δύο πλευρές ήταν ενδεικτικός της χειροτέρευσης των σχέσεων και της απροθυμίας και των δύο πλευρών να προχωρήσουν σε συνομιλίες.

Η απόφαση της κυβέρνησης Reagan να κλείσει την λιβυκή πρεσβεία στην Ουάσινγκτον είχε ως αποτέλεσμα μια σειρά προκλήσεων και ανάρμοστων συμπεριφορών από μέρους της Λιβύης, συμπεριλαμβανομένης και της υποστήριξης τρομοκρατικών ενεργειών. Άλλα μέτρα στην αμερικανική εκστρατεία κατά της Λιβύης ήταν ο συντονισμός με τους ευρωπαίους και νατοϊκούς συμμάχους και η υπολογισμένη απειλή της στρατιωτικής παρέμβασης. Στρατιωτική ισχύς χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τον Αύγουστο του 1981 όταν το αμερικανικό ναυτικό κατέρριψε τα λιβυκά αεροσκάφη στον Κόλπο της Σύρτης. Την ίδια περίοδο οι Η.Π.Α. αύξησαν τις μυστικές τους δραστηριότητες, οι οποίες περιελάμβαναν τακτικές παραπληροφόρησης, προπαγάνδας, σαμποτάζ και υποστήριξης ομάδων αντιφρονούντων. Επίσης, προκειμένου να απομονώσουν περαιτέρω τη Λιβύη, οι Η.Π.Α. αύξησαν την οικονομική και πολιτική υποστήριξη σε αφρικανικά κράτη που αντιστέκονταν στον παρεμβατισμό του κανταφικού καθεστώτος, όπως η Αίγυπτος, το Μαρόκο, η Τυνησία και το Σουδάν. (St. John, 2002: 124-126)

Ο πολυδιαφημισμένος τυχодиωκτισμός της Λιβύης τελικά προκάλεσε την αμερικανική αντίδραση. Ωστόσο, η θέση των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών ήταν τελείως διαφορετική από την αμερικανική. Αν και αναγνώριζαν την αντι-δυτική συμπεριφορά του Qaddafi, οι Ευρωπαίοι επέμεναν ότι δεν ήταν τόσο επικίνδυνος όσο υποστήριζαν οι Αμερικανοί. Πολλοί ήταν μάλιστα αυτοί που πίστευαν ότι η απομόνωση του Qaddafi ήταν λανθασμένη κίνηση. Αντιθέτως, ήταν υπέρ της διατήρησης του διαλόγου με τη λιβυκή κυβέρνηση προκειμένου να διασφαλιστούν τα δυτικά οικονομικά συμφέροντα και να αποτραπεί η σύσφιξη των σχέσεων της Λιβύης με την Σοβιετική Ένωση. (St. John, 2002: 126)

Μέσα στους επόμενους μήνες, η κυβέρνηση Reagan συνέχισε να πιέζει το κανταφικό καθεστώς, με νέα έμφαση στις διμερείς οικονομικές σχέσεις. Ήδη από το

1978 οι Η.Π.Α. είχαν αρχίσει να θέτουν περιορισμούς στο εμπόριο με τη Λιβύη λόγω της υποψίας για συμμετοχή της τελευταίας σε τρομοκρατικές δραστηριότητες. (Vandewalle, 2006: 113-114) Τον Δεκέμβριο του 1981, απαγορεύτηκε στους αμερικανούς πολίτες να ταξιδεύουν στη Λιβύη και ο πρόεδρος Reagan προέτρεψε όλους τους αμερικανούς που ήταν ήδη εκεί να φύγουν από τη χώρα. Η αποχώρηση κάποιων αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών από τη Λιβύη συνιστούσε επιπλέον ένδειξη για την αλλαγή στο τοπίο. Λίγο αργότερα, τον Μάρτιο του 1982, η αμερικανική κυβέρνηση, κατηγορώντας τη Λιβύη για ανάμειξη σε τρομοκρατικές ενέργειες, ανακοίνωσε εμπάργκο στην εισαγωγή αργού πετρελαίου από τη Λιβύη και στην εξαγωγή αμερικανικών προϊόντων στη Λιβύη με μοναδική εξαίρεση τα τρόφιμα και τα φαρμακευτικά προϊόντα. (Vandewalle, 2006: 133) Το γεγονός ήταν σχετικά μικρής σημασίας για τη Λιβύη, η οποία μπορούσε να ανακατευθύνει τις εξαγωγές της στην ευρωπαϊκή αγορά. Ωστόσο, οι Η.Π.Α. σταδιακά επέκτειναν το οικονομικό μποϊκοτάζ τους μέχρι που αυτό συμπεριέλαβε τεχνολογικό εξοπλισμό καίριο για την πετρελαϊκή βιομηχανία της Λιβύης. (Vandewalle, 2006: 99-100) Την ίδια στιγμή, η Ουάσινγκτον προέτρεπε και τους ευρωπαίους συμμάχους της να υποστηρίξουν την επιβολή οικονομικών κυρώσεων, αν και όλοι αρνήθηκαν ευγενικά. (St. John, 2002: 126)

Οι αυξανόμενες διαφωνίες στο εσωτερικό της Λιβύης, λόγω της επιβολής αυστηρών μέτρων, αύξησαν την τρωτότητα της λιβυκής κυβέρνησης στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Εκτιμάται πως έγιναν τόσες πραξικοπηματικές απόπειρες όσες δεν είχαν γίνει τα προηγούμενα δέκα χρόνια. (St. John, 2002: 129) Παρά την φαινομενική τρωτότητα του κανταφικού καθεστώτος, το οικονομικό εμπάργκο του 1982 δεν άλλαξε την συμπεριφορά της Λιβύης. Οι αμερικανικές πετρελαϊκές εταιρείες, από την άλλη, ήταν οι «χαμένοι» της υπόθεσης. Οι Ευρωπαίοι, αρνούμενοι να συμμετάσχουν στην αμερικανική εκστρατεία οικονομικής πίεσης της Λιβύης, αποκόμισαν σημαντικά εμπορικά οφέλη. (St. John, 2002: 130)

Η υποστήριξη της Λιβύης στην Ιρανική Ισλαμική Επανάσταση ήταν μία από τις αιτίες της αυξανόμενης εχθρότητας μεταξύ της Τρίπολης και της Ουάσινγκτον στην εποχή της προεδρίας Reagan στη δεκαετία του 1980. Η άλλη κύρια αιτία ήταν η επικρατούσα αντίληψη στον δυτικό κόσμο ότι η Λιβύη ήταν αναμεμειγμένη σε προσπάθειες προώθησης της διεθνούς τρομοκρατίας. Η επιμονή της Λιβύης στο ρόλο της ως αντι-ιμπεριαλιστικού ηγέτη, η υποστήριξη εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων (ειδικά στην Μέση Ανατολή και στην Αφρική) και πάνω απ' όλα η στάση της απέναντι στους

αντιφρονούντες που βρίσκονταν στο εξωτερικό, όλα αυτά ενθάρρυναν την εκθρική στάση της Δύσης. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 177) Το 1980, 1982 και ξανά το 1984, μέλη των διπλωματικών αποστολών της Λιβύης εμπλέκονταν σε περιστατικά παρενοχλήσεων και απόπειρες δολοφονίας εξόριστων Λίβυων αντιφρονούντων στο Λονδίνο, την Αθήνα, τη Ρώμη, τη Βιέννη και στις Ηνωμένες Πολιτείες. (Joffé and Paoletti, 2011: 194)

Δεν αποτελούσε καμία έκπληξη το γεγονός ότι ο Λίβυος ηγέτης ήταν αποφασισμένος να διασφαλίσει την πολιτική του επιβίωση και να πατάξει με οποιοδήποτε κόστος την αντιπολίτευση τόσο στο εσωτερικό της χώρας του όσο και έξω από αυτήν. Έτσι, δεν δίστασε να απαχονίσει δύο φοιτητές στο Πανεπιστήμιο της Τρίπολης στις 16 Απριλίου του 1984. Την επόμενη ημέρα περίπου εβδομήντα Λίβυοι φορώντας μάσκες συγκεντρώθηκαν έξω από την πρεσβεία της χώρας τους στο Λονδίνο για να τραβήξουν την προσοχή του κόσμου στην «πολιτική του τρόμου» της λιβυκής κυβέρνησης. Η διαμαρτυρία γρήγορα κλιμακώθηκε σε βιαιοπραγίες, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δολοφονία της βρετανίδας αστυνομικού Yvonne Fletcher και τον τραυματισμό 11 διαδηλωτών κατά την διάρκεια επιχείρησης της βρετανικής αστυνομίας, η οποία προσπαθούσε να θέσει υπό έλεγχο τους αντι-κανταφικούς διαδηλωτές έξω από την λιβυκή πρεσβεία στην πλατεία St. James του Λονδίνου. Η Βρετανία κατηγόρησε μέλη του προσωπικού της λιβυκής πρεσβείας στο Λονδίνο για το θάνατο της αστυνομικού και το τελικό χτύπημα ήρθε στις 22 Απριλίου του 1984 με την ανακοίνωση της Μ. Βρετανίας ότι διέκοπτε τις διπλωματικές σχέσεις με τη Λιβύη. Οι Λίβυοι διπλωμάτες έπρεπε να εκκενώσουν την πρεσβεία και να φύγουν από τη χώρα μέχρι το τέλος του μήνα. Το ίδιο ίσχυε και για τους Βρετανούς διπλωμάτες στην Τρίπολη. (Ronen, 2006: 274-275) Το κανταφικό καθεστώς, αντί να θεωρήσει το περιστατικό του Λονδίνου προειδοποίηση, αποφάσισε να επεκτείνει ακόμη περισσότερο τις παράνομες δραστηριότητές του. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 178)

Ως αντίδραση στη δολοφονία της βρετανίδας αστυνομικού αυξήθηκαν οι ευρωπαϊκές προσπάθειες για διπλωματική απομόνωση της Λιβύης, αν και προς κατάπληξη της Ουάσινγκτον τα ευρωπαϊκά κράτη αποδείχθηκαν απρόθυμα να προχωρήσουν στην επιβολή οικονομικών κυρώσεων. Από την άλλη πλευρά, οι αμερικανικές ενέργειες με σκοπό την αποσταθεροποίηση του κανταφικού καθεστώτος εντάθηκαν μετά τον Ιούνιο του 1984, όταν κρίθηκε ότι μόνο η ανατροπή του Qaddafi θα έβαζε ένα τέλος στην επιθετικότητα της Λιβύης. Το αμερικανικό μποϊκοτάζ στη Λιβύη επεκτάθηκε

ακόμη περισσότερο όταν το Νοέμβριο του 1985 η κυβέρνηση Reagan απαγόρευσε τις εισαγωγές όλων των λιβυκών πετρελαϊκών προϊόντων. (Vandewalle, 2006: 133-134)

Αιτία για την κλιμάκωση των πιέσεων ήταν μια σειρά από τρομοκρατικές επιθέσεις σε αμερικανικές εγκαταστάσεις και αμερικανούς πολίτες κατά τη διάρκεια του 1985. Τον Ιούλιο τρομοκράτες που σχετίζονταν με το κανταφικό καθεστώς έβαλαν βόμβα σε γραφεία αεροπορικής εταιρείας στην Κοπεγχάγη. Δύο μήνες αργότερα μια εξτρεμιστική παλαιστινιακή ομάδα, υπό την ηγεσία του Abu Nidal και με στενές σχέσεις με τη Λιβύη, υποτίθεται πως έβαλε βόμβα σε μια καφετέρια δίπλα στην αμερικανική πρεσβεία στη Ρώμη. Στις αρχές του Οκτωβρίου του 1985 τέσσερις οπλισμένοι άντρες που ανήκαν στο Παλαιστινιακό Απελευθερωτικό Μέτωπο (PLF) κατέλαβαν το ιταλικό κρουαζιερόπλοιο Achille Lauro που έπλεε σε αιγυπτιακά χωρικά ύδατα και δολοφόνησαν τον ηλικιωμένο αμερικανό Leon Klinghoffer. Οι τρομοκράτες απαιτούσαν την απελευθέρωση πενήντα Παλαιστινίων που ήταν φυλακισμένοι στο Ισραήλ. Τελικά, και οι τέσσερις τρομοκράτες συνελήφθησαν από τις ιταλικές αρχές και κατηγορήθηκαν για απαγωγή και φόνο. (Stanik, 2003: 104) Η κατάληψη του σκάφους έγινε υπό τις διαταγές του Mohammed Abu Abbas, ο οποίος έγινε αποδεκτός με τιμές ήρωα στη Λιβύη μετά από την απελευθέρωσή του από τις ιταλικές αρχές. Τον Νοέμβριο εκπαιδευμένοι στη Λιβύη καταδρομείς της Οργάνωσης του Abu Nidal κατέλαβαν αεροσκάφος της EgyptAir στο οποίο επέβαιναν 59 άνθρωποι, οι οποίοι και τελικά σκοτώθηκαν. Η Οργάνωση του Abu Nidal ξαναχτύπησε στα τέλη Δεκεμβρίου με συντονισμένες επιθέσεις στα αεροδρόμια της Ρώμης και της Βιέννης, επιθέσεις κατά τις οποίες σκοτώθηκαν συνολικά 25 άτομα συμπεριλαμβανομένων και πέντε αμερικανών πολιτών. Η κυβέρνηση Reagan κατηγόρησε τη Λιβύη για συνέργια σε όλες αυτές τις επιθέσεις, αν και δεν παρουσιάστηκαν ποτέ αποδεικτικά στοιχεία. (St. John, 2002: 131-132)

Στον απόηχο των τρομοκρατικών επιθέσεων του Δεκεμβρίου του 1985 στα αεροδρόμια της Ρώμης και της Βιέννης, η Ουάσινγκτον αύξησε για μία ακόμη φορά την πίεση στη Λιβύη τερματίζοντας κάθε οικονομική δραστηριότητα, παγώνοντας όλα τα λιβυκά κεφάλαια στις Η.Π.Α. και καλώντας τους αμερικανούς πολίτες που εργάζονταν στη Λιβύη να επιστρέψουν στην Αμερική. (St. John, 2002: 132) Ήταν ξεκάθαρο πως η αμερικανική κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να βάλει ένα τέλος στον τυχοδιωκτισμό της Λιβύης και στην εμπλοκή της σε τρομοκρατικές ενέργειες. Οι επιθέσεις στα αεροδρόμια της Ρώμης και της Βιέννης τον Δεκέμβριο του 1985 έκαναν αναπόφευκτη

την κλιμάκωση της αντιπαράθεσης από την πλευρά της Ουάσινγκτον, η οποία ήταν αποφασισμένη να κάνει τη Λιβύη παρία της διεθνούς κοινότητας. (Vandewalle, 2006: 136)

Η κυβέρνηση Reagan για μία ακόμη φορά προσπάθησε ανεπιτυχώς να παρακινήσει τις κυβερνήσεις των χωρών της δυτικής Ευρώπης να συμμετάσχουν στην επιβολή οικονομικών και πολιτικών κυρώσεων στη Λιβύη. Οι περισσότερες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις θεωρούσαν πως τέτοιου είδους κυρώσεις σπάνια υπήρξαν αποτελεσματικές όπως έχει αποδείξει η ιστορία. Επίσης, δεν μπορούσαν να καταλάβουν γιατί θα έπρεπε να διακινδυνεύσουν τις σημαντικότες εμπορικές τους σχέσεις για μία συμβολική επίδειξη αποδοκμασίας της λιβυκής πολιτικής. Πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ήταν της άποψης ότι η αμερικανική προσέγγιση στο ζήτημα της τρομοκρατίας γενικότερα και της Λιβύης ειδικότερα ήταν λανθασμένη καθώς απευθύνονταν μόνο στα συμπτώματα της «ασθένειας» και όχι στα αίτια, δηλαδή στο παλαιστινιακό ζήτημα. Ειδικότερα οι κυβερνήσεις της Γαλλίας, της Ελλάδας και της Ιταλίας, οι οποίες υποστήριζαν τον παλαιστινιακό αγώνα, πίστευαν πως η χρήση στρατιωτικής ισχύος δεν θα επέλυε το ζήτημα με εποικοδομητικό τρόπο, αλλά αντιθέτως πως θα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των τρομοκρατικών περιστατικών. Υπήρξαν μάλιστα και κάποιοι που επεσήμαναν την απουσία κατηγορηματικών αποδείξεων ενοχής για τη συνέργια της Λιβύης σε τρομοκρατικές δράσεις. (St. John, 2002: 133-134)

Κατά τη διάρκεια της προεδρίας Reagan, οι εχθρικές σχέσεις μεταξύ Η.Π.Α. και Λιβύης έφτασαν στο αποκορύφωμά τους. Υπάρχουν μάλιστα στοιχεία ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν επεδίωκαν απλώς την ανατροπή του Qaddafi, αλλά και τη δολοφονία του. (Zoubir, 2002: 32) Η κυβέρνηση Reagan δεν έκρυψε ποτέ ότι θεωρούσε πως το κανταφικό καθεστώς ήταν μια «σημαντική απειλή για την παγκόσμια ειρήνη» και πως έπρεπε να ληφθούν μέτρα για να αντιμετωπιστεί αυτή η απειλή. (Berl, 1982: 552)

Μέσω ενός μηνύματος, που έδειχνε πόσο προσωποποιημένη είχε γίνει η σύγκρουση ανάμεσα στους δύο ηγέτες, ο πρόεδρος Reagan προειδοποιούσε πως οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν διατεθειμένες να προχωρήσουν σε πιο αποφασιστικά βήματα, εάν ο Qaddafi δεν τροποποιούσε τη συμπεριφορά του. Αυτό το επόμενο βήμα –ο βομβαρδισμός της Τρίπολης και της Βεγγάζης τον Απρίλιο του 1986– θα αποδεικνύονταν καθοριστικό για το μέλλον της αντιπαράθεσης και θα σηματοδοτούσε την αρχή

μιας αργής αλλαγής και εσωτερικής επανεξέτασης της λιβυκής πολιτικής στο σύνολό της. (Vandewalle, 2006: 134)

3.5 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ EL DORADO CANYON

Η ρήξη των διπλωματικών σχέσεων με τις Η.Π.Α. και τη Μ. Βρετανία ήταν το προσωρινό αποκορύφωμα μιας περιόδου αυξανόμενης αντιπαράθεσης ανάμεσα στη Λιβύη και τη Δύση, που άφησαν τη χώρα διπλωματικά και οικονομικά απομονωμένη μετά το 1986. Καθώς η Λιβύη ερχόταν σε αναμέτρηση με την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών, η Ουάσινγκτον προσπαθούσε να περιορίσει την απερισκεπτη συμπεριφορά της. Επιδίωκε να βάλει ένα τέλος στην υποστήριξη της Λιβύης σε εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές ομάδες, να περιορίσει τον τυχοδιωκτισμό της εξωτερικής της πολιτικής, να σταματήσει την αντίθεση της Λιβύης στις αμερικανικές προσπάθειες για τη διευθέτηση της αραβο-ισραηλινής διένεξης και να αποτρέψει τις προσπάθειές της για απόκτηση ή και παραγωγή μη συμβατικών όπλων και όπλων μαζικής καταστροφής. (Vandewalle, 2006: 99-100)

Τα τρομοκρατικά περιστατικά ωστόσο φαινόταν να μην έχουν τέλος. Στις 2 Απριλίου του 1986 η τρομοκρατική οργάνωση «Αραβικοί Επαναστατικοί Πυρήνες» με την υποστήριξη της Συρίας τοποθέτησε βόμβα στην πτήση 840 της TWA, η οποία εξερράγη κατά τη διάρκεια της προσγείωσης του αεροσκάφους στο αεροδρόμιο της Αθήνας. Η έκρηξη σκότωσε τέσσερις αμερικανούς πολίτες. Οι τρομοκράτες διακήρυξαν ότι η ενέργεια πραγματοποιήθηκε ως αντίποινα για τις αμερικανικές στρατιωτικές δραστηριότητες στον Κόλπο της Σύρτης. Ο Qaddafi συνεχάρη δημοσίως τους τρομοκράτες, αλλά δεν βρέθηκαν ποτέ ενοχοποιητικά στοιχεία εις βάρος του. Τρεις μόλις ημέρες αργότερα, στις 5 Απριλίου, Λίβυοι πράκτορες τοποθέτησαν βόμβα στην ντισκοτέκ La Belle στο δυτικό Βερολίνο, όπου σύχναζαν αφροαμερικανοί στρατιώτες. Η έκρηξη προκάλεσε τον ακαριαίο θάνατο του λοχία Kenneth Ford και μίας γυναίκας τουρκικής καταγωγής. Ένας ακόμη λοχίας, ο James Goins, τραυματίστηκε θανάσιμα και 229 άλλοι άνθρωποι, ανάμεσά τους και 78 Αμερικανοί, υπέστησαν ελαφρούς τραυματισμούς. Η αμερικανική κυβέρνηση κατάφερε να υποκλέψει συνομιλίες του Qaddafi με την λιβυκή πρεσβεία στο ανατολικό Βερολίνο λίγο πριν από την τρομοκρατική ενέργεια, οι οποίες επιβεβαίωναν ότι ο Λίβυος ηγέτης είχε γνώση των γεγονότων. Ο πρόεδρος Reagan, αν και δεν μπορούσε να αποδείξει ότι ο Qaddafi είχε διατά-

ξει προσωπικά την βομβιστική επίθεση, είχε πια στα χέρια του αποδείξεις που συνέδεαν τον Qaddafi με το τρομοκρατικό χτύπημα. (Stanik, 2003: 143-144)

Η κυβέρνηση Reagan είχε αποφασίσει ήδη από τις αρχές του 1986 να κάνει τη Λιβύη παράδειγμα της αμερικανικής αποφασιστικότητας στον πόλεμο με την τρομοκρατία, επειδή τη θεωρούσε πιο ασφαλή στόχο από το Ιράν και τη Συρία. Άλλωστε, τα γεγονότα στη Μεσόγειο την άνοιξη του 1986 οδηγούσαν αναπόφευκτα στην ένοπλη σύγκρουση. (St. John, 2002: 135)

Μετά την βομβιστική επίθεση στο δυτικό Βερολίνο ο Reagan αντιλήφθηκε πως όλα τα άλλα μέτρα –διπλωματικά μέτρα, οικονομικές κυρώσεις, στρατιωτικές επιδείξεις ισχύος– δεν είχαν καταφέρει να προκαλέσουν κάποια αξιοσημείωτη αλλαγή στην συμπεριφορά του Qaddafi. Γνωρίζοντας πως ελάχιστοι από τους συμμάχους των Η.Π.Α. θα υποστήριζαν την απόφασή του, ο Reagan προχώρησε στην επιχείρηση με κωδική ονομασία *El Dorado Canyon*. (Stanik, 2003: xi) Ο σκοπός της επίθεσης ήταν τριπλός: η τιμωρία του Qaddafi για την επίθεση στο δυτικό Βερολίνο, η αποδιοργάνωση των τρομοκρατικών δραστηριοτήτων της Λιβύης με την καταστροφή των τρομοκρατικών υποδομών της και η αποτροπή του Qaddafi από την χρηματοδότηση και υποστήριξη περαιτέρω τρομοκρατικών δράσεων.

Ο στόχος του Reagan ήταν ξεκάθαρος: η όποια στρατιωτική επιχείρηση θα έπρεπε να καταστρέψει κρίσιμα στοιχεία της τρομοκρατικής υποδομής του Qaddafi και ταυτόχρονα να ελαχιστοποιήσει τις παράπλευρες απώλειες. Καταστρέφοντας συστατικά στοιχεία της τρομοκρατικής δράσης του Qaddafi, ο Reagan ήταν αποφασισμένος να εμποδίσει σημαντικά τον αριθμό των μελλοντικών τρομοκρατικών επιθέσεων σε αμερικανούς πολίτες στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική. (Stanik, 2003: 147)

Το βράδυ της 15^{ης} Απριλίου 1986 αμερικανικά μαχητικά αεροσκάφη επιτέθηκαν σε «κέντρα τρομοκρατικής δραστηριότητας και εκπαίδευσης» στην Τρίπολη και τη Βεγγάζη. Τα αμερικανικά βομβαρδιστικά επιτέθηκαν σε τρεις στόχους κοντά στην Τρίπολη: στο αεροδρόμιο, σε λιμενικές εγκαταστάσεις κοντά στο Sidi Bilal και στο στρατόπεδο του Bab al-Aziziyah, όπου και διέμενε ο Qaddafi. Αεροσκάφη του πολεμικού ναυτικού επιτέθηκαν ταυτοχρόνως και σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις κοντά στη Βεγγάζη. Οι παράπλευρες απώλειες συμπεριελάμβαναν την γαλλική πρεσβεία και αρκετές άλλες κατοικημένες περιοχές, ενώ εκατό Λίβυοι πολίτες σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν κατά τη διάρκεια της επιδρομής. Ο Qaddafi γλίτωσε από την επίθεση

στην κατοικία του, αλλά η δίχρονη υιοθετημένη κόρη του σκοτώθηκε και δύο από τους γιους του τραυματίστηκαν σοβαρά. (St. John, 2002: 137)

Η κυβέρνηση Reagan είχε μάλλον υποτιμήσει τις αρνητικές πολιτικές συνέπειες που θα προκαλούσε η στρατιωτική επιδρομή. Ο αραβικός, αφρικανικός και ισλαμικός κόσμος, αν και αρνήθηκαν να λάβουν μέτρα υποστηρικτικά του Qaddafi, καταδίκασαν τα γεγονότα. (St. John, 2002: 137-138) Στα μάτια των υπηκόων του αλλά και στα μάτια πολλών κρατών του Τρίτου Κόσμου, ο Qaddafi βγήκε από την αντιπαράθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες ως το θύμα του αμερικανικού τραμπουκισμού. (Zoubir, 2002: 33)

Όσον αφορά την αντίδραση των νατοϊκών συμμάχων στον βομβαρδισμό της Λιβύης το 1986, η Μ. Βρετανία ήταν η μοναδική χώρα που υποστήριξε τις επιδρομές, αλλά ακόμη και η κυβέρνηση Thatcher ήταν αντίθετη σε μια νέα χρήση στρατιωτικής ισχύος. Οι μοναδικοί σύμμαχοι των Η.Π.Α. οι οποίοι εξέφρασαν την υποστήριξη τους ήταν, εκτός από τη Μ. Βρετανία, ο πρωθυπουργός του Καναδά Brian Mulroney και ο καγκελάριος της δυτικής Γερμανίας Helmut Kohl. Οι υπόλοιπες κυβερνήσεις των χωρών της δυτικής Ευρώπης ήταν αντίθετες στη χρήση βίας από μια αρχή και θεωρούσαν πως ο βομβαρδισμός ήταν παράνομος με βάση το διεθνές δίκαιο και πιο πιθανό να προκαλέσει τρομοκρατικές ενέργειες από ότι να τις αποτρέψει. Σε ολόκληρη την Ευρώπη υπήρχε η αίσθηση ότι η αμερικανική κυβέρνηση εξακολουθούσε να υπερεκτιμά την λιβυκή απειλή και ότι η αμερικανική αντίδραση μπορεί να προκαλούσε αύξηση της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή. Πολλοί ευρωπαίοι σύμμαχοι αποδοκίμασαν την απόφαση του Reagan και αμφέβαλαν ότι η αεροπορική επιδρομή θα είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα, δηλαδή την αλλαγή της συμπεριφοράς του Qaddafi. (St. John, 2002: 142-143, 211-213)

Ο βομβαρδισμός του 1986 σχεδιάστηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες για να προωθήσει την ανατροπή του κανταφικού καθεστώτος. Κατά έναν ειρωνικό τρόπο, η αμερικανική επίθεση στη Λιβύη είχε ακριβώς τα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Αντί να συσπειρωθούν εναντίον του κανταφικού καθεστώτος, οι Λίβυοι πολίτες, εξοργισμένοι που τιμωρούνταν για τις αποφάσεις μιας ηγεσίας πάνω στην οποία δεν είχαν κανένα έλεγχο, συμπαρατάχθηκαν μαζί του. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 1991: 178; Stanik, 2003: 220) Οι επιδρομές κατάφεραν να συσπειρώσουν τις μάζες πίσω από τον Qaddafi και την ίδια στιγμή να δυσφημίσουν και να αποθαρρύνουν τους αντιπάλους του καθεστώτος μέσα και έξω από τη Λιβύη. Ο Qaddafi εκμεταλλεύ-

τηκε στο έπακρο τη συγκυρία προκειμένου να εδραιώσει τη θέση του στο εσωτερικό της χώρας. (St. John, 2002: 144)

Μετά την επιχείρηση El Dorado Canyon ο Qaddafi φάνηκε πως έλαβε το μήνυμα της Δύσης σχετικά με το ζήτημα της τρομοκρατίας. Αν και οι πεποιθήσεις του παρέμειναν ακλόνητες, μετρίασε την ρητορική του όσον αφορά την υποστήριξη τρομοκρατικών ομάδων και γενικά έδειξε μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση. (Stanik, 2003: 227-228) Ανυπόμονοι να ανακοινώσουν την νίκη τους, οι Αμερικανοί υποστήριζαν πως οι βομβιστικές επιδρομές έκαναν τον Qaddafi να αναπροσανατολίσει την λιβυκή εξωτερική πολιτική. Ωστόσο, μετά από μια περίοδο απομόνωσης, ο Qaddafi επέστρεψε στη διεθνή πολιτική σκηνή με τα σημαντικότερα στοιχεία της πολιτικής του άθικτα. Η υποστήριξή του σε τρομοκρατικές οργανώσεις μπορεί να ήταν πιο μετρημένη τώρα πια, αλλά παρέμενε σταθερά αντίθετος στο διεθνές status quo και αποφασισμένος να χρησιμοποιήσει όλους τους πόρους της χώρας του για να το ανατρέψει. (St. John, 2002: 138-139)

Αμέσως μετά τον βομβαρδισμό του 1986 πραγματοποιήθηκαν δεκατέσσερις τρομοκρατικές επιθέσεις οργανωμένες από τη Λιβύη, συμπεριλαμβανομένων και των υποκινημένων από τη Λιβύη δολοφονιών Βρετανών πολιτών στο Λίβανο. Η Λιβύη προχώρησε και σε νέα μαζική ενίσχυση του IRA στη Βόρεια Ιρλανδία ως εκδίκηση για τον ρόλο που διαδραμάτισε η Μ. Βρετανία στις επιθέσεις εναντίον της. (Sluglett and Farouk-Sluglett, 199: 178) Οι εχθρικές σχέσεις μεταξύ Λονδίνου και Τρίπολης χειροτέρεψαν δραματικά από τη στιγμή που το Λονδίνο επέτρεψε στους Αμερικανούς να χρησιμοποιήσουν βρετανικές βάσεις για την επίθεση στην Τρίπολη και τη Βεγγάζη. Η βρετανική συμμετοχή στην αμερικανική επιδρομή ενίσχυσε την πεποίθηση του Qaddafi ότι επρόκειτο για ένα σχέδιο του δυτικού κόσμου που επιδίωκε την πολιτική καταστροφή του καθεστώτος του. (Ronen, 2006: 276)

Η αμερικανική αεροπορική επιδρομή στη Λιβύη προκάλεσε ένα γενικότερο αντι-δυτικό ξέσπασμα βίας στη Μέση Ανατολή και στην Ευρώπη από ομάδες ή μεμονωμένα άτομα που είτε είχαν ως κίνητρο το μίσος τους για τη Δύση είτε ήταν αλληλέγγυα με τον Qaddafi. (Stanik, 2003: 217-218)

Η λιβυκή κυβέρνηση βρέθηκε να συμμετέχει σε μία άμεση σύγκρουση με μια υπερδύναμη που ήταν απρόθυμη να επιτρέψει σε έναν ασήμαντο δρώντα να αμφισβητήσει το παγκόσμιο σύστημα εξουσίας. Ο βομβαρδισμός της Τρίπολης και της Βεγγάζης σηματοδοτούσε μια τεράστια αλλαγή στην αμερικανική πολιτική και σίγου-

ρα αποτελούσε προειδοποίηση για τις υπόλοιπες χώρες του Τρίτου Κόσμου. (St. John, 2002: 150-151)

Η νέα αμερικανική στρατηγική επεδίωκε να περιορίσει την δύναμη και την επιρροή του Qaddafi απομονώνοντάς τον διπλωματικά και οικονομικά στην περιοχή. (Stanik, 2003: 226) Η κυβέρνηση Reagan, λοιπόν, αύξησε το πρόγραμμα διπλωματικής, οικονομικής και στρατιωτικής πίεσης στη λιβυκή κυβέρνηση και στις αρχές του Ιουνίου του 1986 η Ουάσινγκτον προχώρησε στην εφαρμογή της απόφασής της να σταματήσει άμεσα τις δραστηριότητες όλων των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών. (St. John, 2002: 141)

Η πολιτική της κυβέρνησης Reagan απέναντι στο κανταφικό καθεστώς είχε τελικά μικτά αποτελέσματα. Παρά την επιτυχημένη προσπάθειά της να κάνει τη Λιβύη σύμβολο ανεπίτρεπτης διεθνούς συμπεριφοράς και το γεγονός ότι το οικονομικό εμπάργκο έθεσε περιορισμούς στην ελευθερία κινήσεων της χώρας, απέτυχε να αλλάξει την κατεύθυνση της λιβυκής εξωτερικής πολιτικής. (St. John, 2002: 151) Παρ' όλα αυτά, τα γεγονότα του Απριλίου του 1986 σηματοδότησαν μια κρίσιμη καμπή στην επαναστατική περίοδο της Λιβύης, καθώς το επαναστατικό καθεστώς άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά εσωτερικά οικονομικά προβλήματα και μια διαρκώς αυξανόμενη διεθνή απομόνωση. (Vandewalle, 2006: 99-100)

3.6 Η ΥΠΟΘΕΣΗ «LOCKERBIE»

Παγιδευμένη από ένα συνδυασμό οικονομικών κυρώσεων και διπλωματικής απομόνωσης, η Λιβύη στράφηκε για μία ακόμη φορά στη διεθνή τρομοκρατία. (Vandewalle, 2006: 139) Από τα μέσα του 1988 υπήρξε σημαντική αναζωπύρωση της τρομοκρατικής δραστηριότητας εναντίον αμερικανικών και άλλων δυτικών στόχων. Τον Απρίλιο πραγματοποιήθηκαν επιθέσεις σε τέσσερα κτίρια της Αμερικανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών σε τρεις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Οι τρομοκράτες χτύπησαν ξανά το Μάιο όταν εξερράγη εκρηκτικός μηχανισμός σε γραφεία της Citibank στο Νέο Δελχί. Ενώ φαινόταν πως ο Ιαπωνικός Κόκκινος Στρατός και παλαιστινιακές τρομοκρατικές οργανώσεις βρισκόταν πίσω από αρκετά από αυτά τα περιστατικά, η κυβέρνηση Reagan επέμενε πως οι ιαπωνικές και παλαιστινιακές οργανώσεις ήταν «βιτρίνα» της Λιβύης. (St. John, 2002: 148)

Μεγάλη ανησυχία στον δυτικό κόσμο προκαλούσαν και οι προσπάθειες της Λιβύης να αναπτύξει την πυρηνική της ικανότητα. (Beri, 1982: 554) Το φθινόπωρο του 1988 οι Ηνωμένες Πολιτείες κατηγόρησαν δημοσίως τη Λιβύη ότι κατασκεύαζε εργοστάσιο παραγωγής χημικών όπλων στην περιοχή της Rabta. (Stanik, 2003: 230) Αν και ο Qaddafi αρνούνταν να παραδεχτεί την ανάπτυξη τέτοιων όπλων και ισχυριζόταν πως το εργοστάσιο στη Rabta παρήγαγε φαρμακευτικά προϊόντα, επέμενε πως από τη στιγμή που άλλα έθνη είχαν στην κατοχή τους χημικά και πυρηνικά όπλα, η Λιβύη είχε κάθε δικαίωμα να τα συμπεριλάβει και αυτή στο οπλοστάσιό της. (St. John, 2002: 159) Μάλιστα, ο Qaddafi πίστευε στην αναγκαιότητα μιας «αραβικής πυρηνικής βόμβας» λόγω της απουσίας πυρηνικής ισορροπίας ισχύος στην περιοχή. Κατά τη γνώμη του, η κατοχή πυρηνικών όπλων θα ήταν μία καθ' όλα νόμιμη πράξη αυτοάμυνας για να μπορούν οι Άραβες να αντιμετωπίσουν αφενός την αμερικανική εχθρικήτητα και αφετέρου το ισραηλινό πυρηνικό οπλοστάσιο. (Zoubir, 2011: 278)

Το γεγονός-σταθμός στις σχέσεις της Λιβύης με τη Δύση, το οποίο εκτίναξε τον ανταγωνισμό ανάμεσά τους σε νέα επίπεδα, είναι όμως η τρομοκρατική επίθεση στην πτήση 103 της Pan Am πάνω από το Lockerbie της Σκωτίας το 1987 με την ανάμειξη δύο πρακτόρων της λιβυκής κυβέρνησης. (Vandewalle, 2006: 170) Στις 21 Δεκεμβρίου στην πτήση 103 της PanAm, που εκτελούσε το δρομολόγιο Λονδίνο – Νέα Υόρκη, εξερράγη αυτοσχέδια βόμβα στον χώρο των αποσκευών πάνω από το Lockerbie της Σκωτίας. (Simons, 2003: 141) Και οι 259 επιβαίνοντες καθώς και 11 κάτοικοι του Lockerbie που βρισκόταν στο σημείο όπου κατέπεσε το αεροσκάφος έχασαν τη ζωή τους σε μία από τις χειρότερες συντριβές αεροσκάφους στην ιστορία και στην πιο θανατηφόρα τρομοκρατική επίθεση που είχε σημειωθεί μέχρι την επίθεση στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου το 2001. (Matar and Thabit, 2004: 1-7)

Η Λιβύη αρχικά δεν ήταν ανάμεσα στους υπόπτους για την επίθεση. Ενώ οι κυβερνήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μ. Βρετανίας δέχονταν τρομακτικές πιέσεις από τις οικογένειες των θυμάτων για να βρεθούν οι ένοχοι, το καλοκαίρι του 1991 το εγκληματολογικό εργαστήριο του FBI κατάφερε να συνδέσει τους χρονοδιακόπτες που χρησιμοποιήθηκαν στην επίθεση με δύο αξιωματικούς των λιβυκών μυστικών υπηρεσιών. (Matar and Thabit, 2004: 7-9) Τον Νοέμβριο του 1991, σχεδόν τρία χρόνια μετά το περιστατικό, οι αμερικανικές και βρετανικές αρχές κατηγόρησαν δύο Λίβυους πράκτορες, τους Abdelbaset al-Megrahi και Al Amin Khalifa Fhima, για

την επίθεση στην πτήση 103 της PanAm και ζήτησαν την έκδοσή τους. (St. John, 2002: 166)

Άλλη μία χώρα που ενεπλάκη στην υπόθεση αυτή ήταν η Γαλλία. Η αιτιολογία ήταν η πτώση της πτήσης 772 της γαλλικής UTA πάνω από τον Νίγηρα στις 19 Σεπτεμβρίου του 1989 όταν εξερράγη εκρηκτικός μηχανισμός. Η Γαλλία είχε κατηγορήσει την Λιβύη για την συντριβή του αεροσκάφους, που είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο όλων των επιβατών του, και τον Οκτώβριο του 1991 εξέδωσε διεθνές ένταλμα για τη σύλληψη τεσσάρων Λίβυων αξιωματούχων για την ανάμειξή τους στην επίθεση. (Simons, 2003: 142; Matar and Thabit, 2004: 10)

Οι δυτικές κυβερνήσεις απαιτούσαν από το κανταφικό καθεστώς να αναλάβει την ευθύνη για τις πράξεις των Λίβυων πρακτόρων, να δημοσιοποιήσει όλα τα στοιχεία σχετικά με τις επιθέσεις και να πληρώσει αποζημιώσεις στους συγγενείς των θυμάτων. Η αμερικανική, η βρετανική και η γαλλική κυβέρνηση απαιτούσαν επίσης από τη Λιβύη να σταματήσει κάθε τρομοκρατική δραστηριότητα. (St. John, 2002: 166) Τρία μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. είχαν ξεκινήσει κοινή εκστρατεία κατά της Λιβύης.

Σύμφωνα με τα κατηγορητήρια για τις δύο επιθέσεις, η κυβέρνηση της Λιβύης καλούνταν να παραδώσει τους κατηγορουμένους προκειμένου να παραπεμφθούν σε δίκη είτε στις Η.Π.Α. και στη Μ. Βρετανία είτε στη Γαλλία αντίστοιχα. Ο Qaddafi αρνήθηκε να παραδώσει τους κατηγορουμένους καθώς η λιβυκή κυβέρνηση, από τη στιγμή που δεν είχε υπογράψει διμερή συνθήκη έκδοσης με καμία από τις χώρες αυτές, δεν είχε καμία νομική υποχρέωση να προχωρήσει σε έκδοση των κατηγορουμένων προκειμένου να δικαστούν σε κάποια άλλη χώρα. Ωστόσο, και οι τέσσερις χώρες είχαν υπογράψει το 1971 την Σύμβαση του Μόντρεαλ για την καταστολή των παράνομων πράξεων κατά της ασφάλειας της πολιτικής αεροπορίας. Η Σύμβαση του Μόντρεαλ είχε σχεδιαστεί ειδικά για να αντιμετωπίσει τρομοκρατικές επιθέσεις ενάντια σε επιβατικά αεροσκάφη. (Simons, 2003: 143)

Σύμφωνα με τη Σύμβαση του Μόντρεαλ, εάν τα στοιχεία των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μ. Βρετανίας ήταν επαρκή για να προχωρήσει η υπόθεση σε δίκη, η Λιβύη έπρεπε είτε να εκδώσει τους κατηγορούμενους είτε να τους δικάσει. Από τη στιγμή όμως που η νομοθεσία της δεν επέτρεπε την έκδοση των κατηγορουμένων, ήταν υποχρεωμένη να τους δικάσει στο δικό της έδαφος σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία. Η μοναδική της άλλη υποχρέωση ήταν να συνεργαστεί στις έρευνες των άλ-

λων χωρών. Η Σύμβαση προέβλεπε την έκδοση μόνο εφόσον η χώρα που κρατούσε τους κατηγορούμενους αποφάσιζε να μην τους δικάσει και να μην τους τιμωρήσει αυστηρά με βάση την δική της νομοθεσία. (Rubin, 1993: 2-7)

Η άρνηση της Λιβύης να παραδώσει τους κατηγορουμένους και η πρόθεσή της να προχωρήσει σε δίκη στο δικό της έδαφος, αν και στηρίζονταν σε έγκυρες νομικές βάσεις, προέρχονταν επίσης από φόβους ότι οι κατηγορούμενοι θα έριχναν το φταίξιμο για την βομβιστική επίθεση στον ίδιο τον Qaddafi. Επιπλέον, οι Λίβυοι ήταν πεπεισμένοι ότι ο πραγματικός στόχος των δυτικών δυνάμεων ήταν η ανατροπή του κατταφικού καθεστώτος και η αντικατάστασή του από την εκπαιδευμένη από την CIA αντιπολίτευση. (Zoubir, 2002: 35)

Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία παρέμεναν αποφασισμένες να μην επιτρέψουν στους υπόπτους να δικαστούν στη Λιβύη. Ο δυτικός κόσμος, αγνοώντας τις ξεκάθαρες διατάξεις του διεθνούς δικαίου, επέμενε για αυτό που αποκαλούσε μια «δίκαιη» δίκη. (Simons, 2003: 144)

Στα τέλη του Νοέμβρη του 1991, η Δύση έβαζε τις τελευταίες πινελιές σε ένα πακέτο κυρώσεων, που θα χρησιμοποιούνταν εναντίον της Λιβύης εάν ο Qaddafi αρνούταν να υποχωρήσει στα αιτήματά της. Αγνοώντας τους όρους της Σύμβασης και το γεγονός ότι οι κατηγορίες αφορούσαν δύο Λίβυους πολίτες και όχι το ίδιο το λιβυκό κράτος, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία εξέδωσαν κοινή ανακοίνωση στις 27 Νοεμβρίου του 1991, με την οποία απαιτούσαν από τον Λίβυο ηγέτη να αναλάβει την πλήρη ποινική και οικονομική ευθύνη για τις πράξεις των Λίβυων αξιωματούχων που αφορούσαν στην βομβιστική επίθεση στο Lockerbie. Παρά το γεγονός ότι δεν είχε διεξαχθεί δίκη, η λιβυκή ενοχή είχε θεωρηθεί σίγουρη την ίδια στιγμή που η Δύση δεν έκανε καμία προσπάθεια να εκπληρώσει τις νομικές της υποχρεώσεις σύμφωνα με τη Σύμβαση του Μόντρεαλ και το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. (Simons, 2003: 145-146) Οι τρεις δυτικές κυβερνήσεις δεν κατηγορήσαν ποτέ επισήμως το λιβυκό κράτος για τις αεροπορικές επιθέσεις. Ωστόσο, υπαινίσσονταν πως η άρνηση της Λιβύης να παραδώσει τους δύο κατηγορουμένους προκειμένου να δικαστούν είτε στις Ηνωμένες Πολιτείες είτε στην Μ. Βρετανία θα ήταν από μόνη της ένδειξη για την ενοχή της. (Rubin, 1993: 1) Σε κάθε περίπτωση, εάν ο Qaddafi αρνούταν να συμμορφωθεί με τα αιτήματα της Δύσης, θα αντιμετώπιζε αυστηρές κυρώσεις μέσα σε διάστημα εβδομάδων, ενώ και η πιθανότητα λήψης στρατιωτικών μέτρων δεν είχε αποκλειστεί.

Στις 4 Δεκεμβρίου οι λιβυκές αρχές συνέλαβαν τους δύο υπόπτους, όπως απαιτούσαν οι όροι της Σύμβασης, προκειμένου να ξεκινήσουν οι έρευνες. Όμως οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία, αφού απέρριψαν την πρόταση της Λιβύης για παραπομπή των όποιων νομικών ζητημάτων στο δικαστικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών, παρέπεμψαν το ζήτημα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού. (Rubin, 1993: 5). Στις 21 Ιανουαρίου 1992 το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. υπό την προεδρία της Βρετανίας υιοθέτησε ομόφωνα την Απόφαση 731 μετά από πρωτοβουλία των Ηνωμένων Πολιτειών, της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας. (Simons, 2003: 148) Η Απόφαση 731 προέτρεπε τις λιβυκές αρχές να συνεργαστούν πλήρως στις έρευνες για τις επιθέσεις στην πτήση 103 της PanAm και την πτήση 772 της UTA. (UNSC Res 731 (21 January 1992) UN Doc S/RES/731)

Ήταν πια ξεκάθαρο πως οι δυτικές δυνάμεις θα επιδίωκαν επιβεβλημένες από τον Ο.Η.Ε. κυρώσεις εάν η Λιβύη αρνούταν να συμμορφωθεί με τα αιτήματά τους, τα οποία είχαν ενισχυθεί από την εν λόγω απόφαση. Υπό αυτές τις συνθήκες αυξανόμενων απειλών, με ξεκάθαρη παραβίαση του διεθνούς δικαίου από την πλευρά της Δύσης και χωρίς να αποκλείεται η πιθανότητα ανάληψης στρατιωτικής δράσης από μέρους της, η Λιβύη αποφάσισε να ζητήσει την προστασία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης. (Simons, 2003: 149) Τον Μάρτιο του 1992 η Λιβύη κατέθεσε αγωγή κατά των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μ. Βρετανίας, ζητώντας από το Δικαστήριο να δηλώσει πως η Λιβύη είχε συμμορφωθεί πλήρως με όλες τις υποχρεώσεις που όριζε η Σύμβαση του Μόντρεαλ, πως οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία παρέβαιναν τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με την ίδια Σύμβαση και πως και οι δύο δυτικές δυνάμεις θα έπρεπε να σταματήσουν αμέσως κάθε απειλή ή χρήση βίας εναντίον της Λιβύης. (Rubin, 1993: 8-9) Ενώ το Δικαστήριο μελετούσε την απάντησή του σ' αυτή την πρωτοβουλία της Λιβύης, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία ετοιμάζαν την επόμενη Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, η οποία είχε σχεδιαστεί για να αυξήσει την πίεση στο κανταφικό καθεστώς και για να σαμποτάρει κάθε ανάμειξη του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση. (Simons, 2003: 149)

Η Απόφαση 748 του Συμβουλίου Ασφαλείας, που υιοθετήθηκε στις 31 Μαρτίου 1992, απαιτούσε από τη Λιβύη να αποκηρύξει άμεσα την τρομοκρατία, της έδινε χρονικό περιθώριο μέχρι τις 15 Απριλίου για να παραδώσει τους δύο κατηγορουμένους στη διεθνή δικαιοσύνη και σηματοδοτούσε την αρχή μιας επταετίας διεθνούς απομόνωσης για το κανταφικό καθεστώς. (St. John, 2002: 168) Οι πτήσεις από και

προς τη Λιβύη απαγορεύτηκαν, εφαρμόστηκε πλήρες εμπάργκο σε κάθε είδος οπλικών συστημάτων και οι λιβυκές διπλωματικές αποστολές σε όλο τον κόσμο έπρεπε να μειωθούν τόσο σε μέγεθος όσο και σε περιθώριο δράσης. (UNSC Res 748 (31 March 1992) UN Doc S/RES/748)

Οι κυρώσεις που επέβαλε η Απόφαση 748 ήταν εκ πρώτης όψεως μετριοπαθείς. Ωστόσο, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν πετύχει τους βασικούς τους στόχους. Πρώτον, όλες οι ηθικές και νομικές υποχρεώσεις που ορίζονταν ή υπονοούνταν από τη Σύμβαση του Μόντρεαλ είχαν παραγκωνιστεί. Το ζήτημα του Lockerbie ήταν πια ασφαλές υπό την αρμοδιότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας, όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες, προετοιμασμένες να καταφύγουν ακόμα και στον εκφοβισμό και τη δωροδοκία, μπορούσαν να διαμορφώσουν τις αποφάσεις. Δεύτερον, η θέση της Λιβύης ως κράτος-παρίας στη διεθνή σκηνή είχε εδραιωθεί ανοίγοντας το δρόμο για εντατικοποίηση των κυρώσεων μέσω επόμενων Αποφάσεων. Και τρίτον, ήταν πια αδύνατο για το Διεθνές Δικαστήριο να παραχωρήσει τα «προληπτικά μέτρα» που είχε ζητήσει η Λιβύη για την προστασία της. Το Δικαστήριο, το οποίο αντλεί την εξουσία του από το Άρθρο 14 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, δεν θα μπορούσε ποτέ να αποφανθεί ενάντια στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού. (Simons, 2003: 151)

Η Απόφαση 748 απέτυχε να εξαναγκάσει τον Qaddafi να παραδώσει τους δύο κατηγορουμένους για δίκη. Ένας από τους βασικούς παράγοντες που έκανε τους Λίβυους απρόθυμους να ενδώσουν στα αιτήματα για έκδοση των κατηγορουμένων ήταν η πεποίθηση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα εμπόδιζαν την άρση των επιβεβλημένων κυρώσεων, ακόμη και αν η Λιβύη συνεργάζονταν. (Zoubir, 2002: 36)

Τον Νοέμβριο του 1993 και παρά τις αμφιβολίες μεγάλου μέρους της διεθνούς κοινότητας, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία έκριναν πως είχε έρθει η ώρα να λάβουν πιο σκληρά μέτρα. (Simons, 2003: 155) Στις 11 Νοεμβρίου του 1993 το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε την Απόφαση 833. Η νέα Απόφαση αποτέλεσε μεγάλο χτύπημα για τη λιβυκή οικονομία, καθώς διεύρυνε τις ισχύουσες κυρώσεις με το πάγωμα μεγάλου μέρους των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων της Λιβύης στο εξωτερικό, με μέτρα για την ενίσχυση της Απόφασης 748 και την απαγόρευση των εξαγωγών στη Λιβύη – απαγόρευση που επηρέασε δραματικά την λιβυκή πετρελαιοβιομηχανία. (UNSC Res 833 (11 November 1993) UN Doc S/RES/833) Η αμερικανική κυβέρνηση διεύρυνε και τις δικές της μονομερείς κυρώσεις, που βρίσκονταν

σε ισχύ από τον Δεκέμβριο του 1986 και αφορούσαν την απαγόρευση κάθε άμεσης οικονομικής δραστηριότητας με τη Λιβύη. (St. John, 2002: 167)

Παρ' όλα αυτά, μέχρι το τέλος του 1997 η διεθνής απομόνωση της Λιβύης είχε αρχίσει να καταρρέει με τα αφρικανικά κράτη να ηγούνται της αντίστασης στο καθεστώς των κυρώσεων. (St. John, 2008: 99) Τον Σεπτέμβριο του 1997 ο Αραβικός Σύνδεσμος ζήτησε από τα μέλη του να λάβουν μέτρα για την ελάφρυνση των κυρώσεων και ο Οργανισμός Αφρικανικών Κρατών ανακοίνωσε τον Ιούνιο του 1998 ότι τα μέλη του δεν θα εφαρμόζαν τις κυρώσεις του Ο.Η.Ε. μέχρι να συμφωνήσουν οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μ. Βρετανία να διεξαχθεί η δίκη σε κάποια ουδέτερη χώρα. (Vandewalle, 2006: 172) Παρά τις συνεχείς διαμεσολαβητικές προσπάθειες του προέδρου της Νοτίου Αφρικής Nelson Mandela να βρεθεί κάποια ουδέτερη τοποθεσία για την πραγματοποίηση της δίκης, οι δυτικές δυνάμεις απέρριπταν όλες τις προτάσεις του. Μόλις στα τέλη του 1997 υπήρξε μια κάποια συνεννόηση με όλα τα μέρη της διένεξης να συμφωνούν στην συμβιβαστική λύση της διεξαγωγής της δίκης σε ολλανδικό έδαφος με βάση τους νόμους της Σκωτίας. Τελικά, στις 27 Αυγούστου 1998 το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε την Απόφαση 1192, η οποία επισφράγιζε τη συμφωνία για τη δίκη των δύο Λίβυων κατηγορουμένων από δικαστήριο της Σκωτίας που θα λάβαινε χώρα στην Ολλανδία. Στην Απόφαση αναφέρεται ρητά πως οι κυρώσεις που είχαν επιβληθεί στην Λιβύη από τις προηγούμενες Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας θα αίρονταν άμεσα με την παράδοση των δύο κατηγορουμένων στο δικαστήριο. (UNSC Res 1192 (27 August 1998) UN Doc S/RES/1192)

Τελικά, η λιβυκή κυβέρνηση παρέδωσε τους δύο κατηγορουμένους στις 5 Απριλίου του 1999 και οι διαδικασίες του δικαστηρίου ξεκίνησαν σχεδόν ένα χρόνο αργότερα, στις 3 Μαΐου του 2000, στον χώρο της πρώην αμερικανικής στρατιωτικής βάσης του «Camp Zeist» στην Ουτρέχτη της Ολλανδίας. Οι κυρώσεις του Ο.Η.Ε., ωστόσο, δεν θα αίρονταν παρά τρία χρόνια αργότερα, στις 12 Σεπτεμβρίου του 2003, με την Απόφαση 1506 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού. (UNSC Res 1506 (12 September 2003) UN Doc S/RES/1506) Με την εφαρμογή της απόφασης μεγάλο μέρος των εμπορικών σχέσεων μεταξύ της Λιβύης και του δυτικού κόσμου είχε αποκατασταθεί και η κατάσταση είχε αρχίσει να εκτονώνεται, παρά την επιμονή των Ηνωμένων Πολιτειών στο δικό τους μονομερές εμπάργκο και την ανυπομονησία των δυτικών ΜΜΕ να διακηρύξουν την ενοχή του Qaddafi. (Simons, 2003: 159)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ «ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ» (τέλη δεκαετίας 1990 – τέλη δεκαετίας 2000)

Η μεγάλη αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Λιβύης ήρθε με την αλλαγή των συσχετισμών ισχύος στο διεθνές σύστημα μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την επακόλουθη ίδρυση της «Νέας Παγκόσμιας Τάξης» με μοναδικό κυρίαρχο τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Λιβύη έκανε εντατικές προσπάθειες προκειμένου να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. (Ronen, 2006: 277) Ως εκ τούτου, η περίοδος της «επανάστασης» ανήκε πια στο παρελθόν. (Vandewalle, 2006: 206)

Η δεκαετία του 1980 τελείωσε και μαζί της τελείωσε και ο Ψυχρός Πόλεμος. Ο Qaddafi χαιρέτησε την εκλογή του George H. W. Bush στην προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών με συγκρατημένη αισιοδοξία και εξέφρασε την ελπίδα για βελτίωση των διμερών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Παρά την υπόσχεσή της για βελτίωση στις αμερικανο-λιβυκές σχέσεις, η νέα αμερικανική κυβέρνηση επέλεξε τη συνέχιση της πολιτικής της διπλωματικής και οικονομικής απομόνωσης της Λιβύης. Πεπεισμένη πως η Λιβύη παρέμενε κύριος υποστηρικτής της διεθνούς τρομοκρατίας, η κυβέρνηση Bush ασκούσε πιέσεις στην Τρίπολη στο ζήτημα της ανάπτυξης χημικών όπλων και διεύρυνε τις κυρώσεις που ήταν ήδη σε ισχύ. (St. John, 2002: 153-154)

Ο Qaddafi, ωστόσο, χαιρέτησε και την εκλογή του Bill Clinton στην προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς ήλπιζε ότι η νέα κυβέρνηση των Δημοκρατικών θα προσέφερε συναρπαστικές νέες ευκαιρίες για βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να έχει πέσει πιο έξω στις προβλέψεις του για το μέλλον της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς η πολιτική του προέδρου Clinton απέναντι στη Λιβύη ελάχιστα διαφοροποιήθηκε από αυτή του προκατόχου του. (St. John, 2002: 168-169)

Μετά από όλα αυτά τα χρόνια εχθρικών σχέσεων και από μια πληθώρα διεθνών περιστατικών, κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων της προεδρίας Clinton αρχίζει δειλά-δειλά μια περίοδος επαναπροσέγγισης της Λιβύης με τις Ηνωμένες Πολιτείες και κατ' επέκταση με τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 αρχίζει να διαφαίνεται η διάθεση της Λιβύης να δοθεί ένα τέλος στην απομόνωσή της από τη διεθνή κοινότητα. Η απόφαση του κανταφικού καθεστώτος να επιτρέψει να διεξαχθεί η δίκη για την υπόθεση Lockerbie, να τακτοποιήσει το ζήτημα της

πήσης της UTA και να διασώσει τη διεθνή του φήμη, όλα αυτά ήταν δείγματα της θέλησης του Qaddafi να ακολουθήσει μία πιο πραγματιστική και υπεύθυνη πολιτική, που θα επέτρεπε την πολιτική, διπλωματική και οικονομική επανένταξη της χώρας του στη διεθνή κοινότητα. Η συμπεριφορά της Λιβύης έπαψε να συνιστά πρόκληση στα στρατηγικά συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών. Παρ' όλα αυτά, υπήρχαν ακόμα σημαντικά εμπόδια: ο οικονομικός διακανονισμός για τα θύματα των τρομοκρατικών επιθέσεων, η ρητή αποκήρυξη της τρομοκρατίας ως εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής και φυσικά η διαφάνεια στο ζήτημα των όπλων μαζικής καταστροφής. (Vandewalle, 2006: 175-177)

Οι λόγοι που οδήγησαν τη Λιβύη στην απόφαση για επίλυση των διαφορών της με τη Δύση ήταν ξεκάθαροι: μετά από δύο δεκαετίες οικονομικών κυρώσεων και απομόνωσης το κανταφικό καθεστώς δέχονταν σαφείς και ισχυρές εσωτερικές πιέσεις για αλλαγή στο πολιτικό τοπίο. (Vandewalle, 2006: 186) Η συνεργασία και όχι πια η αντιπαράθεση με τη Δύση ήταν προς το συμφέρον του Qaddafi. (Jentleson and Whytock, 2005-2006: 77)

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως από τη στιγμή που το κανταφικό καθεστώς κατάλαβε ότι έπρεπε να αποδεχθεί τη νέα πραγματικότητα της ηγεμονίας των Ηνωμένων Πολιτειών μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, έκανε μεγάλη προσπάθεια να προσαρμοστεί σε ένα κόσμο πολύ διαφορετικό από αυτόν της επανάστασης του 1969. (Joffé and Paoletti, 2011: 209) Οι βεβαιότητες του Αραβικού Εθνικισμού, της αντιπαράθεσης με τη Δύση με οποιοδήποτε κόστος και των σχεδίων περιφερειακής ενοποίησης ανήκαν πια στο παρελθόν. (Vandewalle, 2006: 139)

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η εξωτερική πολιτική της Λιβύης πραγματοποίησε στροφή 180 μοιρών και ο ρόλος της ιδεολογίας αντικαταστάθηκε από τον «οπορτουνιστικό πραγματισμό», ο οποίος αντικατόπτριζε την αναπόφευκτη υπεροχή των εθνικών συμφερόντων έναντι της ιδεολογικής προτίμησης. (Joffé and Paoletti, 2011: 195) Το κανταφικό καθεστώς κατάφερε να πραγματοποιήσει μια τέτοια ριζική μεταμόρφωση χωρίς σημαντικές αλλαγές στην εσωτερική πολιτική του.

Η μεταστροφή αυτή σήμαινε ουσιαστικά ότι τα εθνικά συμφέροντα και όχι η ιδεολογία θα υπαγόρευαν πλέον τις σχέσεις της χώρας τόσο με τη Δύση όσο και με τον υπόλοιπο κόσμο. (Joffé and Paoletti, 2011: 200-201) Έτσι, την ίδια περίοδο άλλαξαν και οι βλέψεις της εξωτερικής πολιτικής της Λιβύης απέναντι στις αφρικανικές χώρες. Το κανταφικό καθεστώς σταδιακά αποστασιοποιήθηκε από τις αποσταθερο-

ποιητικές και συγκρουσιακές επιχειρήσεις του παρελθόντος σε χώρες της αφρικανικής ηπείρου όπως η Ουγκάντα, το Τσανι, η Τυνησία και η Αίγυπτος. (Vandewalle, 2006: 181) Το 1998 ο Qaddafi με μια δραματική χειρονομία προς τιμήν της αφρικανικής ηπείρου, ανακοίνωσε την ιδεολογική στροφή της Λιβύης στην Αφρική. (Ronen, 2002: 68) Ο αραβικός κόσμος είχε σταδιακά περάσει στο περιθώριο και το ιδανικό της αραβικής ενότητας είχε αντικατασταθεί από το ιδανικό της αφρικανικής ενότητας. Το συνδετικό στοιχείο που θεωρητικά ένωνε όλους τους κατοίκους της αφρικανικής ηπείρου ήταν η κοινή αποικιακή εμπειρία, μία εμπειρία που συνεχίζονταν καθώς η Ευρώπη και η Αμερική εξακολουθούσαν να εκμεταλλεύονται την μαύρη ήπειρο. (Joffé and Paoletti, 2011: 186)

Πέρα από την αλλαγή στην ιδεολογία, ήταν ξεκάθαρο πως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 ο Qaddafi έκανε προσπάθειες για να βελτιώσει τη διεθνή εικόνα της Λιβύης όσον αφορά την τρομοκρατία. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας η Λιβύη είχε αποστασιοποιηθεί σημαντικά από την υποστήριξη τρομοκρατικών δράσεων και είχε σταματήσει να παρέχει υποστήριξη και στρατιωτική εκπαίδευση σε τρομοκρατικές οργανώσεις. (Alterman, 2006: 24; Jentleson and Whytock, 2005-2006: 68) Η ανοιχτή υποστήριξη σε τρομοκρατικές δράσεις που χαρακτήριζε τα πρώτα χρόνια του κατυναφικού καθεστώτος ανήκε πια στο παρελθόν και ο ίδιος ο Qaddafi φαινόταν προετοιμασμένος να αποκηρύξει τη διεθνή τρομοκρατία και να συνεργαστεί με τους δυτικούς προκειμένου να αποδοθεί δικαιοσύνη με βάση τη διεθνή νομοθεσία. (Simons, 2003: 139)

Τα πρώτα χρόνια της νέας χιλιετίας οι σχέσεις της Λιβύης με τη Δύση είχαν αρχίσει να αλλάζουν, ενώ είχε αρχίσει να διαφαίνεται και η πιθανότητα να υπάρξει κάποιου είδους επαναπροσέγγιση. Η Ουάσινγκτον είχε δύο επιλογές: είτε να ενθαρρύνει και να επιβραβεύσει τη Λιβύη αναγνωρίζοντας αφενός τις θετικές αλλαγές στη διεθνή της συμπεριφορά και αφετέρου την δική της αντιπαραγωγική πολιτική απομόνωσης τη στιγμή που ο υπόλοιπος δυτικός κόσμος ήταν έτοιμος να χαιρετήσει τη διαδικασία επανένταξης της Τρίπολης στη διεθνή κοινότητα, είτε να επιμείνει στην προηγούμενη πολιτική απομόνωσης της Λιβύης διακινδυνεύοντας να βρεθεί στο περιθώριο των εξελίξεων. (Vandewalle, 2006: 179-184)

Την άνοιξη του 2000 η αμερικανική κυβέρνηση φαινόταν να μην είναι πλέον ριζικά αντίθετη στην επάνοδο του Qaddafi στη διεθνή κοινότητα και να επιθυμεί να αποκτήσει στο μέλλον μια πιο στενή σχέση με τη Λιβύη. (St. John, 2002: 183) Η κυ-

βέρνηση Clinton έκανε σημαντικές προσπάθειες για εξομάλυνση των σχέσεων με τη Λιβύη. Ωστόσο, οι προσπάθειες αυτές ήταν μάλλον επιφυλακτικές καθώς το ζήτημα του Lockerbie εκκρεμούσε ακόμη και οι οικογένειες των θυμάτων, έχοντας εξασφαλίσει την υποστήριξη μελών του Κογκρέσου καθώς και των ΜΜΕ, απαιτούσαν την πλήρη αποζημίωσή τους. (Zoubir, 2011: 281)

Στις 31 Ιανουαρίου 2001 ολοκληρώθηκε η δίκη των δύο Λίβυων αξιωματούχων για την επίθεση στην πτήση 103 της PanAm πάνω από το Lockerbie της Σκωτίας. Οι δικαστές βρήκαν ένοχο μόνο τον ένα από τους δύο κατηγορούμενους, τον Abdelbaset al-Megrahi, ενώ ο Al Amin Fhima κρίθηκε αθώος και επέστρεψε στη Λιβύη με τιμές ήρωα. Η αμερικανική και η βρετανική κυβέρνηση χαιρέτησαν την καταδικαστική απόφαση του δικαστηρίου, αλλά δήλωσαν πως οι κυρώσεις που είχαν επιβληθεί στη Λιβύη θα αίρονταν μόνο εφόσον η Τρίπολη συμμορφώνονταν με το σύνολο των αποφάσεων του Ο.Η.Ε., δηλαδή εφόσον αναλάμβανε την ευθύνη για την υπόθεση Lockerbie και προσέφερε κατάλληλες αποζημιώσεις στις οικογένειες των θυμάτων. (St. John, 2002: 186-190) Μπορεί το τέλος της δίκης να θεωρούνταν ο επίλογος της υπόθεσης Lockerbie, ωστόσο προκειμένου να μπορέσει να επιτευχθεί οποιαδήποτε ομαλοποίηση στις σχέσεις μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Λιβύης έπρεπε να επιλυθεί και το ζήτημα των αποζημιώσεων. (Matar and Thabit, 2004: 233)

Προτού καλά καλά προλάβει να τελειώσει η υπόθεση του Lockerbie, ένα συγκλονιστικό περιστατικό θα λάμβανε χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες και θα άλλαζε τους κανόνες του διεθνούς συστήματος. Στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001 η ισλαμική φονταμενταλιστική ομάδα al-Qaida με ηγέτη τον Osama Bin-Laden πραγματοποίησε αεροπειρατεία σε τέσσερα επιβατικά αεροσκάφη. Δύο από αυτά συνετρίβησαν στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στην Νέα Υόρκη, ένα τρίτο στο κτίριο του Πενταγώνου στην Ουάσινγκτον και το τέταρτο κατέπεσε στην Πενσυλβάνια προτού να φτάσει το στόχο του. Το περιστατικό αναγνωρίστηκε ως η σοβαρότερη τρομοκρατική επίθεση σε αμερικανικό έδαφος και η πρώτη επίθεση ενάντια στις Ηνωμένες Πολιτείες από την ιαπωνική επίθεση στο Pearl Harbor. (Matar and Thabit, 2004: 236)

Μέσα σε διάστημα ωρών από το τρομοκρατικό χτύπημα στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου ο Qaddafi καταδίκασε τα φρικτά γεγονότα που έζησε ο αμερικανικός λαός, εξέφρασε τη βαθιά λύπη του για τα αθώα θύματα της επίθεσης, επαναβεβαίωσε την αποκήρυξη της τρομοκρατίας και δεσμεύτηκε να προσφέρει ανθρωπιστική βοήθεια

στις οικογένειες των θυμάτων ασχέτως από τις βαθιές πολιτικές διαφορές του με τις Ηνωμένες Πολιτείες. (Stanik, 2003: 242)

Ο Λίβυος ηγέτης δεν δίστασε να δηλώσει δημόσια πως οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν κάθε δικαίωμα να ζητήσουν εκδίκηση για τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. (St. John, 2002: 191) Μάλιστα θεώρησε την εισβολή στο Αφγανιστάν ως δικαιολογημένη πράξη αυτοάμυνας από την πλευρά των Ηνωμένων Πολιτειών. (Vandewalle, 2006: 180) Μέσα σε λίγες μόνο ημέρες η Λιβύη βρέθηκε να συνεργάζεται στις αμερικανικές έρευνες για τις επιθέσεις παρέχοντας μάλιστα εκτενή κατάλογο υπόπτων. (Jentleson and Whytock, 2005-2006: 72) Η άμεση προσφορά βοήθειας στην αμερικανική κυβέρνηση οδήγησε στην βελτίωση των διμερών σχέσεων και στους μήνες που ακολούθησαν ο Qaddafi έγινε ένας από τους πιο ένθερμους οπαδούς του λεγόμενου «πολέμου κατά της τρομοκρατίας». (Matar and Thabit, 2004: 236; St. John, 2008: 101) Η συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες οφείλονταν στην αναγνώριση ύπαρξης κοινών συμφερόντων και ενός κοινού εχθρού, του ισλαμικού φονταμενταλισμού, ο οποίος αποτελούσε εξίσου σοβαρή απειλή και για το κανταφικό καθεστώς, καθώς ριζοσπαστικές ισλαμιστικές οργανώσεις επιδίωκαν την ανατροπή του. (Alterman, 2006: 25-26)

Η διαδικασία της επαναπροσέγγισης που ακολούθησε μετά από μια δεκαπενταετία διεθνών κυρώσεων ήταν μέρος μιας ευρύτερης αλλαγής στην συμπεριφορά της Λιβύης απέναντι στη Δύση, που είχε ως αποκορύφωμα την αποκήρυξη των όπλων μαζικής καταστροφής. (Ronen, 2006: 271)

Στις 19 Δεκεμβρίου 2003, με μια ανακοίνωση που ξάφνιασε όλο τον πλανήτη, ο Qaddafi αποκήρυξε τα όπλα μαζικής καταστροφής και εξέφραζε την επιθυμία του για ομαλοποίηση των σχέσεων με το δυτικό κόσμο. Η Λιβύη δεσμεύτηκε να σταματήσει τα προγράμματα χημικών και πυρηνικών όπλων, να καταστρέψει όλα τα αποθέματα της και να αχρηστεύσει τους βαλλιστικούς της πυραύλους, δήλωσε τις πυρηνικές της δραστηριότητες στην Διεθνή Οργάνωση Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ), δεσμεύτηκε να προσχωρήσει στη Σύμβαση για την απαγόρευση των Χημικών Όπλων και αποδέχθηκε διεθνείς επιθεωρήσεις προκειμένου να διασφαλιστεί η συμμόρφωση με τη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων. Ταυτόχρονα, δεσμεύτηκε να λάβει αυτά τα μέτρα με διαφανή τρόπο και δήλωνε πρόθυμη να υποβληθεί σε άμεσους διεθνείς ελέγχους προκειμένου να επαληθευτούν όλες αυτές οι δράσεις. (Jentleson and Whytock, 2005-2006: 67) Μοναδική προϋπόθεση ήταν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν

θα αναζητούσαν άλλες αφορμές για εκθρικές προς τη Λιβύη πολιτικές. (Zoubir, 2011: 283)

Η θεαματική ανακοίνωση του Δεκεμβρίου του 2003 άνοιξε το δρόμο προς την πλήρη εξομάλυνση των σχέσεων με το δυτικό κόσμο, την άρση των αμερικανικών κυρώσεων και την αναγκαία οικονομική ανοικοδόμηση και αναδιάρθρωση. (Vandewalle, 2006: 174) Μετά από δεκαετίες αντιπαράθεσης με τη Δύση, η απόφαση της Λιβύης για συνεργασία στο ζήτημα των όπλων μαζικής καταστροφής σηματοδότησε την αποθέωση της αναθεωρητικής διαδικασίας στην οποία είχε μπει για τα καλά η ηγεσία της χώρας. (Vandewalle, 2006: 177-178)

Το οριστικό κλείσιμο της υπόθεσης Lockerbie ήρθε το καλοκαίρι του 2003 με την απόφαση της Λιβύης να αποδεχτεί κάθε ευθύνη και να πληρώσει τις απαιτούμενες αποζημιώσεις. Στις 15 Αυγούστου 2003, με μια επιστολή που απευθύνονταν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. η Λιβύη αποδέχονταν την ευθύνη για τις πράξεις των αξιωματούχων της που εμπλέκονταν στην υπόθεση Lockerbie. (Zoubir, 2011: 282) Λίγες μόλις ημέρες αργότερα η απόφαση της Λιβύης για παροχή αποζημιώσεων ύψους 2,7 δις δολαρίων στις οικογένειες των θυμάτων απομάκρυνε άλλο ένα εμπόδιο στη ομαλοποίηση των σχέσεων με τη Δύση. Οι εξελίξεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την οριστική άρση των πολυμερών κυρώσεων ένα μήνα αργότερα. (Jentleson and Whytock, 2005-2006: 68) Συμφωνία επετεύχθη και για την υπόθεση της πτήσης της UTA. Πέντε χρόνια μετά από την καταδικαστική απόφαση του γαλλικού δικαστηρίου, οι οικογένειες των θυμάτων υπέγραψαν στις 9 Ιανουαρίου 2004 συμφωνία με την λιβυκή κυβέρνηση, αποδεχόμενες αποζημίωση ύψους 170 εκατομμυρίων δολαρίων.

Στις 12 Σεπτεμβρίου 2003 το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. αποφάσισε και επίσημα την άρση των κυρώσεων. Ως απάντηση, ο Qaddafi έσπευσε να βάλει τέλος στην διπλωματική και οικονομική απομόνωση της Λιβύης με μία σειρά νέων πρωτοβουλιών στην Αφρική σε μια προσπάθεια να διευρύνει το ρόλο της Λιβύης σε ζητήματα που ανέκυπταν στην περιφέρειά της. (St. John, 2008: 99; St. John, 2002: 177) Μετά από χρόνια στασιμότητας, η ανάπτυξη επέστρεφε και πάλι στη λιβυκή οικονομία. (Vandewalle, 2006: 161)

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η Λιβύη είχε αρχίσει να βγαίνει για τα καλά από την απομόνωση. Ωστόσο, ήταν σαφές πως μόνο η οριστική άρση των αμερικανικών κυρώσεων θα μπορούσε να οδηγήσει στην πραγματική οικονομική και διπλωματική αναγέννηση. Αυτό που επιθυμούσε όσο τίποτε άλλο η Λιβύη ήταν η απομάκρυνσή της

από τον κατάλογο των κρατών-χορηγών της διεθνούς τρομοκρατίας του State Department. (Vandewalle, 2006: 175-177) Η κυριότερη διπλωματική πρόκληση τόσο για τις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και για τη Λιβύη ήταν η οικοδόμηση εμπιστοσύνης. Οι Αμερικανοί εξακολουθούσαν να θεωρούν τον Qaddafi ασταθή και επικίνδυνο, ενώ ο Qaddafi από την πλευρά του χρειαζόταν εγγυήσεις ότι οι αμερικανικές χειρονομίες καλής θέλησης δεν ήταν μέρος ενός ακόμα σχεδίου για την ανατροπή του καθεστώτος στη Λιβύη. (Alterman, 2006: 23)

Η ανάληψη της ευθύνης για το ζήτημα Lockerbie απέφερε καρπούς. Στις 22 Απριλίου 2004 ο πρόεδρος Bush ήρε μερικώς τις αμερικανικές κυρώσεις επιτρέποντας στους Αμερικανούς πολίτες να δραστηριοποιηθούν και να επενδύσουν στη Λιβύη. (Zoubir, 2011: 283) Περιορισμένες διπλωματικές σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες ξεκίνησαν τον Ιούνιο του 2004 και στους μήνες που ακολούθησαν αποκαταστάθηκαν και οι εμπορικές σχέσεις με την επιστροφή των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών στη Λιβύη. Στις 15 Μαΐου 2006 οι Ηνωμένες Πολιτείες αφαίρεσαν τη Λιβύη από τον κατάλογο των κρατών-υποστηρικτών της τρομοκρατίας με την υπόσχεση για πλήρη αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων. Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών τελικά αποκαταστάθηκαν πλήρως τον Δεκέμβριο του 2008 με την άφιξη στη Λιβύη του νέου Αμερικανού Πρεσβευτή. (Joffé and Paoletti, 2011: 197)

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η Λιβύη είχε από καιρό καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η παρενόχληση των Ηνωμένων Πολιτειών δεν αποτελούσε πια βιώσιμη πολιτική και ότι η επανένταξη στη διεθνή κοινότητα ήταν μονόδρομος. Αλλά και η αλλαγή της αμερικανικής στάσης ήταν εντυπωσιακή, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη πως οι Ηνωμένες Πολιτείες επιδίωκαν για χρόνια την πτώση του κανταφικού καθεστώτος. Το ίδιο καθεστώς, έχοντας αλλάξει μόνο την εξωτερική του πολιτική, έγινε ενθουσιωδώς αποδεκτό από τη διεθνή κοινότητα χωρίς καμία προϋπόθεση για χρηστή διακυβέρνηση και εκδημοκρατισμό. (Zoubir, 2011: 289) Παρά την γρήγορη «αναμόρφωση» του κανταφικού καθεστώτος, ο αυταρχικός του χαρακτήρας παρέμεινε αμετάβλητος σε μια περίοδο που οι δυτικές δυνάμεις διακήρυτταν ότι η προώθηση της δημοκρατίας και όχι της σταθερότητας ήταν ο στόχος της πολιτικής τους στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. (Joffé and Paoletti, 2011: 197-198)

Η αλήθεια είναι πως πραγματική πολιτική και θεσμική αλλαγή και μια πορεία προς τον εκδημοκρατισμό ήταν ανέφικτη υπό την ηγεσία του Qaddafi. Όπως προέβλεπε ο Vandewalle, «μόνο όταν ο Qaddafi εξαφανιστεί από την πολιτική ζωή της χώρας

ρας θα μπορέσει να σβήσει και η ιδεολογική του κληρονομιά». Και συμπλήρωνε, «το πολιτικό μέλλον της Λιβύης θα είναι η ρήξη και όχι η συνέχεια της ιδεολογικής κυριαρχίας του Qaddafi». (Vandewalle ed., 1995: 60)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (2011)

Εναντία σε όλες τις προβλέψεις, το Φεβρουάριο του 2011 άρχισαν λαϊκές εξεγέρσεις στο εσωτερικό της Λιβύης με κύριο αίτημα την απομάκρυνση του Qaddafi από την εξουσία. Εμπνευσμένοι από την επιτυχία αντίστοιχων κινημάτων στην γειτονική Τυνησία και την Αίγυπτο, οι διαδηλωτές ρίσκαραν να αφηγήσουν το καθεστώς.

Τα γεγονότα ξεκίνησαν στη Βεγγάζη με ένα φαινομενικά ασήμαντο γεγονός, την φυλάκιση στα μέσα του Φλεβάρη ενός διακεκριμένου δικηγόρου που μάχονταν για τα ανθρώπινα δικαιώματα, του Fathi Terbil. Καθώς πολίτες συνέρρεαν φιλειρηνικά έξω από το αστυνομικό τμήμα καλώντας για την απελευθέρωσή του, οι κυβερνητικές δυνάμεις δεν δίστασαν να καταφύγουν στη βία. Η βίαιη και εκκωφαντική απάντηση του καθεστώτος παρακίνησε χιλιάδες ακόμα να βγουν στους δρόμους ολόκληρης της χώρας και το κίνημα διαμαρτυρίας γρήγορα μετατράπηκε σε ανταρσία. Σύντομα η κατάσταση κλιμακώθηκε και ειδήσεις έρχονταν από παντού ότι οι καθεστωτικές δυνάμεις χρησιμοποιούσαν άρματα μάχης και στρατιωτικά αεροσκάφη ενάντια στους διαδηλωτές και εκτελούσαν όσους αξιωματικούς αρνούσαν να υπακούσουν στις εντολές. (Brahimi, 2011: 606) Το κανταφικό καθεστώς έχασε την νομιμότητά του τη στιγμή που άνοιξε πυρ σε φιλειρηνικούς διαδηλωτές και μαζί της έχασε και την διεθνή υποστήριξη. (Ahmida, 2012: 79)

Από τη στιγμή που οι στρατιωτικές δυνάμεις άνοιξαν πυρ ενάντια των διαδηλωτών, ήταν πολύ αργά για να μπορέσει να συγκρατηθεί η κοινωνική δυσαρέσκεια. Η ειρωνεία είναι ότι το καθεστώς θα μπορούσε να είχε γλιτώσει εάν είχε ανταποκριθεί στα κοινωνικά αιτήματα για μεταρρυθμίσεις. Αντίθετα, ο Qaddafi επέλεξε την ανοιχτή σύγκρουση δίνοντας εντολή στις ένοπλες δυνάμεις να ανοίξουν πυρ κατά των φιλειρηνικών διαδηλωτών και βγάζοντας λόγους με τους οποίους υπόσχονταν να συντρίψει την επανάσταση χωρίς έλεος και κήρυττε πόλεμο στους διαδηλωτές προκειμένου να επιτευχθεί η «κάθαρση» της χώρας. Τότε ήταν που η πλειοψηφία των Λίβυων κατάλαβε ότι ο Qaddafi έπρεπε να απομακρυνθεί από την εξουσία έστω και με τη βία. (Ahmida, 2012: 71) Ο Qaddafi δημιούργησε μόνος του μια κατάσταση χωρίς επιστροφή, από την οποία δεν μπορούσε να βγει ανέπαφος. Όχι μόνο έχασε την λαϊκή υποστήριξη στο εσωτερικό του κράτους, αλλά πολύ σύντομα εγκαταλείφθηκε και από τις δυτι-

κές δυνάμεις με τις οποίες μόλις είχαν ομαλοποιηθεί οι σχέσεις. (Zoubir and Rózsa, 2012: 1268-1273)

Στο εσωτερικό του καθεστώτος δημιουργήθηκε σοβαρό ρήγμα με πολλά μέλη της παλαιάς φρουράς να αλλάζουν στρατόπεδο. Καθώς οι διαδηλωτές, που είχαν μετατραπεί πια σε αντάρτες, εδραίωναν τη θέση τους στα ανατολικά της χώρας, στις 27 Φεβρουαρίου ανακοινώθηκε η δημιουργία ενός προσωρινού κυβερνητικού σώματος. Το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο αυτοανακηρύχθηκε ως ο μοναδικός νόμιμος αντιπρόσωπος του λιβυκού λαού και το πολιτικό πρόσωπο της επανάστασης με την υπόσχεση ότι ο κύριος ρόλος του θα ήταν να πραγματοποιήσει τη μετάβαση σε μία συνταγματική δημοκρατία. (Zoubir and Rózsa, 2012: 1272-1276)

Η λαϊκή εξέγερση έφερε το κανταφικό καθεστώς στα όρια της κατάρρευσης, αναγκάζοντάς το να καταφύγει στη βία προκειμένου να επιβιώσει. Μέσα σε λίγες εβδομάδες ο Qaddafi έγινε για μία ακόμη φορά παρίας της διεθνούς κοινότητας. Τα γεγονότα του 2011 κατέστρεψαν την αργή και δαπανηρή στρατηγική επανένταξης. Πολλά κράτη και υπερεθνικοί οργανισμοί καταδίκασαν την λιβυκή κυβέρνηση για τις επιθέσεις εναντίον αμάχων πολιτών, ενώ ουσιαστικά όλα τα κράτη του δυτικού κόσμου διέκοψαν διπλωματικές σχέσεις με την κυβέρνηση Qaddafi. Ως τις 20 Σεπτεμβρίου 2011 συνολικά 98 χώρες αναγνώρισαν επίσημα το αντι-κανταφικό Εθνικό Επαναστατικό Συμβούλιο ως το νόμιμο εκπρόσωπο της Λιβύης. Η επιτυχία των επαναστατών οφείλονταν στην εξασφάλιση της κρίσιμης διπλωματικής και στρατιωτικής βοήθειας του Ο.Η.Ε., του Αραβικού Συνδέσμου και του ΝΑΤΟ. (Ahmida, 2012: 70)

Οι επιθέσεις της λιβυκής αεροπορίας σε άμαχους πολίτες οδήγησαν το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. να υιοθετήσει στις 17 Μαρτίου 2011 την Απόφαση 1973, η οποία απαιτούσε την άμεση κατάπαυση πυρός και το τέλος των επιθέσεων εναντίων αμάχων, εξουσιοδοτούσε τα μέλη του Οργανισμού να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα –με εξαίρεση την ξένη κατοχή– προκειμένου να προστατευτούν οι Λίβυοι πολίτες και επέβαλλε ζώνη απαγόρευσης πτήσεων στον λιβυκό εναέριο χώρο ούτως ώστε να σταματήσουν οι βομβαρδισμοί. (UNSC Res 1973 (17 March 2011) UN Doc S/RES/1973) Η ίδια απόφαση επανεπιβεβαίωσε το εμπάργκο στα οπλικά συστήματα, την ταξιδιωτική απαγόρευση και το πάγωμα των λογαριασμών της οικογένειας και των στενών συνεργατών του Qaddafi που είχαν επιβληθεί με την Απόφαση 1970 ένα μήνα νωρίτερα. (UNSC Res 1970 (26 February 2011) UN Doc S/RES/1970)

Οι δύο αυτές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας επέτρεψαν στο NATO να ξεκινήσει στις 31 Μαρτίου την επιχείρηση «Ενοποιημένος Προστάτης» (Unified Protector) και να αναλάβει στρατιωτική δράση με μια σειρά αεροπορικών και ναυτικών δράσεων, που είχαν ως στόχο την υποβάθμιση των επιθετικών ικανοτήτων του λιβυκού στρατού και λειτούργησαν στην ουσία υποστηρικτικά στις αντι-κανταφικές στρατιωτικές δυνάμεις. (Michaels, 2011: 56) Μάλιστα στις 27 Ιουνίου 2011 το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο εξέδωσε ένταλμα σύλληψης εναντίον του Καντάφι, κατηγορώντας τον για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας που τελέστηκαν κατά τον εμφύλιο πόλεμο.

Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού η κατάσταση οδηγήθηκε σε αδιέξοδο και η Λιβύη βρέθηκε κομμένη στα δύο με τις ανατολικές περιοχές να βρίσκονται υπό τον έλεγχο των ανταρτών και τις δυτικές υπό τον έλεγχο των καθεστωτικών δυνάμεων. Η νατοϊκή επιχείρηση απέτυχε να ανατρέψει τον Qaddafi και αρκετά μέλη του Οργανισμού άρχισαν να εκφράζουν την επιθυμία τους να απεμπλακούν. (Michaels, 2011: 56) Ωστόσο, το πέρασμα του χρόνου ευνόησε τους αντάρτες, οι οποίοι κατάφεραν να ισοχυροποιήσουν την κυβέρνησή τους, να αποκτήσουν διπλωματική υποστήριξη –και σε πολλές περιπτώσεις επίσημη αναγνώριση– και στρατιωτική εκπαίδευση με τη βοήθεια των ξένων δυνάμεων. Τη στιγμή που φαινόταν πως το NATO ήταν διατεθειμένο να εξετάσει τη λύση ενός διαμεσολαβούμενου διακανονισμού, εντελώς αναπάντεχα οι συσχετισμοί ανατράπηκαν και οι αντάρτες πέτυχαν μια σειρά από νίκες που οδήγησαν στην κατάληψη της Τρίπολης στις 20 Αυγούστου. Η κατάληψη της πρωτεύουσας από τους αντικαθεστωτικούς σήμανε την κατάρρευση του κανταφικού καθεστώτος μετά από 42 χρόνια στην εξουσία. (Brahimi, 2011: 606) Ο ίδιος ο Qaddafi, παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειές του να ανασυντάξει τις δυνάμεις του, δύο μήνες αργότερα βρήκε το θάνατο στα χέρια των ανταρτών.

Τελικά, η νατοϊκή επιχείρηση στη Λιβύη μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένη. Με την υποστήριξη τόσο του Ο.Η.Ε. όσο και του Αραβικού Συνδέσμου, η νατοϊκή παρέμβαση ήταν κρίσιμη και βοήθησε τους Λίβυους επαναστάτες να καταφέρουν σημαντικά πλήγματα στις κανταφικές δυνάμεις. (Bell and Hendrickson, 2012: 149-150) Ωστόσο, η ξένη παρέμβαση δημιούργησε μια προβληματική κατάσταση από την οποία δεν υπήρχε επιστροφή καθώς ενέτεινε τον εμφύλιο πόλεμο, εμπόδισε κάθε πολιτική λύση και απέδειξε πως ο σκοπός της δεν ήταν τελικά η προστασία των πολιτών αλλά η καθεστωτική αλλαγή. (Zoubir and Rózsa, 2012: 1273-1274)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Tο τέλος του κανταφικού καθεστώτος σηματοδοτεί την αρχή μιας ακόμα πιο δύσκολης φάσης, αυτή της οικοδόμησης μιας πολιτείας στην οποία η χρηστή διακυβέρνηση, το κράτος δικαίου, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η δικαιοσύνη θα έρθουν να αντικαταστήσουν την ευνοιοκρατία, την αδικία, τις πελατειακές σχέσεις και την συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της προηγούμενης περιόδου.

Κατά τους πρώτους μήνες της μετα-κανταφικής περιόδου οι Λίβυοι φαινόταν να έχουν κάθε λόγο να είναι αισιόδοξοι για το μέλλον. Η Λιβύη κατάφερε να αποφύγει τα βαθιά ιδεολογικά ρήγματα που μάστιζαν τις γειτονικές χώρες μετά την αρχική επιτυχία της αραβικής άνοιξης. Οι ισλαμιστές και οι κοσμικοί δεν μάχονταν για την φύση που έπρεπε να έχει το κράτος και μάλιστα οι διάφορες πολιτικές παρατάξεις ήταν σύμφωνες ότι η νέα νομοθεσία της χώρας θα πρέπει να βασίζεται στις αρχές του Ισλάμ.

Όσον αφορά την εξωτερική βοήθεια, μετά από παράκληση του Εθνικού Μεταβατικού Συμβουλίου τα Ηνωμένα Έθνη αποφάσισαν να συνεχίσουν να παράσχουν βοήθεια στη Λιβύη κατά τη διάρκεια της δύσκολης διαδικασίας ανοικοδόμησης με το διορισμό μιας ειδικής υποστηρικτικής αποστολής με στόχο την αποκατάσταση της ασφάλειας, την έναρξη του πολιτικού διαλόγου και της διαδικασίας εθνικής συμφιλίωσης, την διενέργεια ελεύθερων εκλογών και την κατάρτιση Συντάγματος, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και φυσικά την οικονομική αναζωογόνηση της χώρας.

Με τη βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών οι πολιτικές διαδικασίες ξεκίνησαν ομαλά και κορυφώθηκαν με την πραγματοποίηση στις 7 Ιουλίου 2012 των πρώτων ελεύθερων εκλογών για το Γενικό Εθνικό Κογκρέσο. Η ολοκλήρωση της εκλογικής διαδικασίας σήμανε αυτόματα τη διάλυση του Εθνικού Μεταβατικού Συμβουλίου και η μεταβίβαση της εξουσίας στο Κογκρέσο αποτέλεσε το πρώτο βήμα προς τη δημοκρατική διακυβέρνηση της χώρας. Η επιτυχία αυτής της διαδικασίας ήταν εξαιρετικής σημασίας για την απαιτούμενη σταθερότητα προκειμένου να οικοδομηθούν βιώσιμοι πολιτικοί θεσμοί, καθώς το Κογκρέσο είχε την εντολή να σχηματίσει κυβέρνηση, να προετοιμάσει ένα νέο εκλογικό νόμο και τελικά να διεξάγει νέες εκλογές. Όσον αφορά το νέο Σύνταγμα, το βράδυ της 20^{ης} Ιουλίου 2013 ο πρόεδρος του Κογκρέσου Nuri Ali

Abu Sahmain υπέγραψε νόμο για την εκλογή της επιτροπής η οποία θα επιφορτιστεί με την αποστολή της κατάρτισης του νέου Συντάγματος της χώρας.

Παρά τις θετικές αυτές εξελίξεις, ωστόσο, υπάρχουν ανησυχίες για το κατά πόσο είναι εφικτή η ομαλοποίηση της κατάστασης. Καθώς ο μοναδικός κοινός σκοπός των επαναστατών ήταν η ανατροπή του καθεστώτος, ήταν αναμενόμενο πως ο ενοποιητικός αυτός παράγοντας θα εξασθενούσε μετά το θάνατο του Qaddafi δημιουργώντας νέα προβλήματα.

Ο εμφύλιος πόλεμος άφησε το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ένοπλο. Παρά τα όποια θετικά βήματα, η χώρα βρίσκεται ακόμα σε αναταραχή με μια αδύναμη κυβέρνηση φαινομενικά ανίκανη να επιβληθεί στις δεκάδες παραστρατιωτικές οργανώσεις που αρνήθηκαν να διαλυθούν μετά την κατάρρευση του κανταφικού καθεστώτος, να βάλει τέλος στις αυθαίρετες συλλήψεις και στα βασανιστήρια κρατουμένων, να αντιμετωπίσει το βίαιο εκτοπισμό μεγάλου αριθμού Λίβυων πολιτών που θεωρήθηκαν υποστηρικτές του Qaddafi ή να ανταποκριθεί στην ανάγκη για εθνική ενότητα και συμφιλίωση. Καθ' όλη τη διάρκεια του 2013 η Λιβύη υπέφερε από συνεχή φαινόμενα βίας, φυλετικές συγκρούσεις, θανατηφόρες επιθέσεις σε ξένες διπλωματικές αποστολές και διεθνείς οργανώσεις, απαγωγές για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους, καθώς και στοχευμένες δολοφονίες πρώην αξιωματικών ασφαλείας του Qaddafi.

Αλλά και η ίδια η δημοκρατική διαδικασία συναντά σημαντικά εμπόδια και εγγενείς δυσκολίες. Ο εμφύλιος πόλεμος μπορεί να απελευθέρωσε διαφορετικά ιδεολογικά ρεύματα και θεωρήσεις, όμως τα πολιτικά κόμματα που προέκυψαν από τις επαναστατικές ζυμώσεις χαρακτηρίζονται από έλλειψη σαφήνειας και αποδείχτηκαν ανίκανα να διαμορφώσουν μια ξεκάθαρη πολιτική ταυτότητα και θέση απέναντι στα τρέχοντα ζητήματα. Δεν είναι τυχαίο και το γεγονός ότι παρατηρείται μια γενικευμένη αντιπάθεια των πολιτών απέναντι στα πολιτικά κόμματα, καθώς τα τελευταία δεν αποτελούν κομμάτι της πολιτικής κουλτούρας της χώρας. Ούτε και η ίδια η δημοκρατία είναι κομμάτι της πολιτικής κουλτούρας της Λιβύης. Μπορεί προς το παρόν κανένας να μην την έχει απορρίψει επίσημα, ωστόσο ενδέχεται να προκληθούν εντάσεις σε περίπτωση που οι δημοκρατικές διαδικασίες έρθουν σε αντίθεση με την ισλαμική κοσμοθεωρία.

Προβλήματα ανέκυψαν αναπόφευκτα και στον οικονομικό και ενεργειακό τομέα της χώρας. Ο δυτικός κόσμος αντιμετώπισε το τέλος του εμφυλίου πολέμου ως μία εξαιρετική ευκαιρία για να αποκτήσει μερίδιο στην ανοικοδόμηση της Λιβύης.

Πολλοί αναλυτές μάλιστα υποστηρίζουν ότι η ανθρωπιστική παρέμβαση του ΝΑΤΟ στη Λιβύη δεν ήταν παρά ένα μέσο για να καταφέρουν οι δυτικές δυνάμεις να απαλλαγούν από τον Qaddafi και να αποκτήσουν απρόσκοπτη πρόσβαση στο λιβυκό πετρέλαιο. Ωστόσο, το καλοκαίρι του 2013 φαίνεται πως η παραγωγή πετρελαίου έχει σταματήσει σχεδόν εξ ολοκλήρου καθώς η κυβέρνηση έχει χάσει τον έλεγχο ενός μεγάλου μέρους της χώρας. Σαν αποτέλεσμα ολόκληρος ο πετρελαϊκός τομέας της χώρας έχει αποσταθεροποιηθεί επικίνδυνα και η λιβυκή οικονομία παραπαίει.

Δύο χρόνια πριν η αραβική άνοιξη σάρωσε την περιοχή της Δυτικής Ασίας και της Βόρειας Αφρικής με την υπόσχεση της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της κοινωνικής και οικονομικής δικαιοσύνης και πάνω απ' όλα της αξιοπρέπειας. Σήμερα, ωστόσο, φαίνεται πως η σταθερότητα έχει δώσει τη θέση της στο χάος, ενώ οι δημοκρατικές δυνάμεις χάνουν τη μάχη με τον εξτρεμισμό. Ήδη γίνεται λόγος για τον «αραβικό χειμώνα» καθώς οι μη ρεαλιστικές ελπίδες και προσδοκίες της αραβικής άνοιξης αντικαθίστανται με γοργό ρυθμό από την πολιτική ένταση και το φόβο για το μέλλον.

Μπορεί προς το παρόν οι σχέσεις της νέας λιβυκής κυβέρνησης με τη Δύση να είναι σχέσεις συνεργασίας και αμοιβαίων συμφερόντων, όμως η κατάσταση μπορεί να αλλάξει ανά πάσα στιγμή. Ο λιβυκός λαός έχει αποδειχτεί ιδιαίτερος δύσπιστος απέναντι στις προθέσεις του δυτικού κόσμου και το μέλλον προβλέπεται αβέβαιο αν κρίνουμε από την αστάθεια που επικρατεί στην ευρύτερη περιοχή. Ενώ τα μάτια όλου του πλανήτη είναι στραμμένα στη Συρία, η Λιβύη έχει βυθιστεί σχεδόν απαραίτητη στην χειρότερη πολιτική και οικονομική κρίση της μετα-κανταφικής περιόδου.

Συνοψίζοντας, η ιστορία της Λιβύης υπήρξε αναμφισβήτητα ταραχώδης. Μέσα σε διάστημα μισού μόλις αιώνα οι σχέσεις της με τον δυτικό κόσμο συνάντησαν ουκ ολίγους κλυδωνισμούς. Η επανάσταση της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1969 ήρθε να ταραξει και να προκαλέσει τον δυτικό κόσμο. Μια ολόκληρη εικοσαετία αργότερα και ενόψει των νέων συνθηκών, η Λιβύη θα αναθεωρήσει την εξωτερική της πολιτική. Ωστόσο, η συμμαχία του Qaddafi με τη Δύση αποδείχθηκε πρόσκαιρη, καθώς το καθεστώς του τελικά ανατράπηκε με τη βοήθεια των νέων του συμμάχων. Όσο για την μετα-κανταφική περίοδο, μόνο ο χρόνος μπορεί να δείξει αν οι περιπέτειες της Λιβύης θα έχουν αίσιο τέλος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

- Little, Douglas (2003) *American orientalism: the United States and the Middle East since 1945*, London: I. B. Tauris.
- Matar, Khalil I. and Thabit, Robert W. (2004) *Lockerbie and Libya: A study in international relations*, Jefferson: McFarland & Company Inc.
- Simons, Geoffrey L. (2003) *Libya and the west: from independence to Lockerbie*, Oxford: Centre for Libyan Studies.
- Sluglett, Peter and Farouk-Sluglett, Marion (ed.) (1991) *The Times guide to the Middle East: The Arab world and its neighbors*, London: Times Books.
- St. John, Ronald Bruce (2002) *Libya and the United States: two centuries of strife*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Stanik, Joseph T. (2003) *El Dorado canyon: Reagan's undeclared war with Qaddafi*, Annapolis, Md.: Naval Institute Press.
- Vandewalle, Dirk (ed.) (1995) *Qadhafi's Libya: 1969 to 1994*, New York: St. Martin's Press.
- Vandewalle, Dirk (2006) *A history of modern Libya*, New York: Cambridge University Press.

Άρθρα

- Ahmida, Ali Abdullatif (2012) "Libya, social origins of dictatorship and the challenge for democracy", *Journal of the Middle East and Africa*, vol. 3, no. 1, May, pp. 70-81.
- Alexander, Nathan (1981) "Libya: The continuous revolution", *Middle Eastern Studies*, vol. 17, no. 2, April, pp. 210-227.
- Alterman, Jon B. (2006) "Libya and the U.S.: The unique Libyan case", *Middle East Quarterly*, vol. 13, no. 1, Winter, pp. 21-29.
- Bell, Joseph P. and Hendrickson, Ryan C. (2012) "NATO's Visegrad allies and the bombing of Qaddafi: the consequence of alliance free-riders", *Journal of Slavic Military Studies*, vol. 25, no. 2, April, pp. 149-161. (?)
- Beri, H. M. L. (1981) "Libya – US relations", *Strategic Analysis*, vol. 5, no. 10, January, pp. 551-556.

- Brahimi, Alia (2011) "Libya's revolution", *The Journal of North African Studies*, vol. 16, no. 4, December, pp. 605-624.
- Genugten, Saskia van (2011) "Libya after Qadhafi", *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 53, no. 3, June – July, pp. 61-74.
- Jentleson, Bruce W. and Whytock, Christopher A. (2005-2006) "Who "won" Libya? The force-diplomacy debate and its implications for theory and policy", *International Security*, vol. 30, no. 3, Winter, pp. 47-86.
- Joffé, George and Paoletti, Emanuela (2011) "The foreign process in Libya", *The Journal of North African Studies*, vol. 16, no. 2, June, pp. 183-213.
- Michaels, Jeffrey H. (2011) "NATO after Libya: alliance adrift?", *Rusi Journal*, vol. 156, no. 6, December, pp. 56-61.
- Paoletti, Emanuela (2011) "Libya: roots of a civil conflict", *Mediterranean Politics*, vol. 16, no. 2, July, pp. 313-319.
- Ronen, Yehudit (2002) "Libya's diplomatic success in Africa: the reemergence of Qadhafi on the international stage", *Diplomacy & Statecraft*, vol. 13, no. 4, December, pp. 60-74.
- Ronen, Yehudit (2006) "Libya's conflict with Britain: analysis of a diplomatic rupture", *Middle Eastern Studies*, vol. 42, no. 2, March, pp. 271-283.
- Rubin, Alfred P. (1993) "Libya, Lockerbie and the Law", *Diplomacy & Statecraft*, vol. 4, no. 1, March, pp. 1-19.
- Sawani, Youssef Mohammad (2012) "Post-Qadhafi Libya: interactive dynamics and the political future", *Contemporary Arab Affairs*, vol. 5, no. 1, January-March, pp. 1-26
- St. John, Ronald Bruce (2008) "Redefining the Libyan revolution: the changing ideology of Muammar al-Qaddafi", *The Journal of North African Studies*, vol. 13, no. 1, March, pp. 91-106.
- Zoubir, Yahia H. (2002) "Libya in US foreign policy: from rogue state to good fellow?", *Third World Quarterly*, vol. 23, no. 1, February, pp. 31-53.
- Zoubir, Yahia H. (2011) "The United States and Libya: the limits of coercive diplomacy", *The Journal of North African Studies*, vol. 16, no. 2, June, pp. 275-297.

Zoubir, Yahia H. and Rózsa, Erzsébet N. (2012) “The end of the Libyan dictatorship: the uncertain transition”, *Third World Quarterly*, vol. 33, no. 7, July, pp. 1267-1283.

Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

- U.N. Security Council, 3033th meeting, “Resolution 731 (1992) [On items relating to the Libyan Arab Jamahiriya]” (S/RES/731). 21 January 1992.
- U.N. Security Council, 3063th meeting, “Resolution 748 (1992) [On items relating to the Libyan Arab Jamahiriya]” (S/RES/748). 31 March 1992.
- U.N. Security Council, 3312th meeting, “Resolution 883 (1993) [On items relating to the Libyan Arab Jamahiriya]” (S/RES/883). 11 November 1993.
- U.N. Security Council, 3920th meeting, “Resolution 1192 (1998) [On the Lockerbie case]” (S/RES/1192). 27 August 1998.
- U.N. Security Council, 4820th meeting, “Resolution 1506 (2003) [Letters dated 20 and 23 December 1991, from France, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America (S/23306, S/23307, S/23308, S/23309 and S/23317); Letter dated 15 August 2003 from the Chargé d' affaires a.i. of the Permanent Mission of the Libyan Arab Jamahiriya to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/2003/818); Letter dated 15 August 2003 from the Permanent Representatives of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/2003/819); Voting on draft resolution S/2003/824]” (S/RES/1506). 12 September 2003.
- U.N. Security Council, 6491th meeting, “Resolution 1970 (2011) [On peace and security in Africa]” (S/RES/1970). 26 February 2011.
- U.N. Security Council, 6498th meeting, “Resolution 1973 (2011) [On Libya]” (S/RES/1973). 17 March 2011.